

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ *

Ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν IB' αἰῶνα παρουσιάζει ἀρκούντως περίεργον φαινόμενον, τὴν σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀναδλάσθησιν ἡρώϊκων ἐπῶν παρὰ τισι τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, συμπίπτουσιν ἐνιαχοῦ πρὸς τὴν ἀφύπνισιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου τίθεται ἡ σύνθεσις τοῦ ᾠσματος τοῦ Ρολάνδου (Chanson de Roland) ἐν Γαλλίᾳ, ὅπερ μεγάλην ἔσχε ὁρμήν εἰς τὴν ποίησιν τῶν ρωμανικῶν ἐθνῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ γερμανικοῦ αἰῶνος δὲ τινες ὕστερον παρέσχε τὴν ὕλην εἰς τὰς ἐκτενεῖς τεχνικὰς ἐπεποιήσεις τῶν Ἰταλῶν ποιητῶν, τοῦ Βοϊάρδου καὶ τοῦ Αριστάρου. Τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἰσπανῶν ἔπος εἶναι τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος γέννημα, διότι καὶ μὲν τὸ Romancero de Cid εἶναι τοῦ IG' αἰῶνος, ἀλλ' ἡ πρώτη ὑποτύπωσις τῶν περὶ τοῦ Cid ἐπειμάτων, τὸ Poema del Cid ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα τοῦ IB'. Τότε κατὰ τὰς ἀσφαλεστέρας εἰκασίας παρήχθη καὶ τὸ γερμανικὸν ἔπος, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἐπεκράτησε καὶ τὸ ὄνομα, δι' οὗ οἱ Γερμανοὶ καλοῦσι νῦν ἑαυτούς, καὶ τότε συνησθάνθησαν οὗτοι σαφῶς ὅτι ἀποτελοῦσιν ἔθνος ἴδιον καὶ διάφορον τοῦ τῶν Γάλλων. Ἡ Ἔδδα τῶν Σκανδιναυικῶν λαῶν εἶναι μικρὸν παλαιότερα, ἀλλ' ἡ νεωτέρα Ἔδδα εἶναι ὁμοίως τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Εἰς γεγονότα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἀναφέρεται καὶ τὸ ρωσικὸν ἔπος, οἱ Λόγοι περὶ τῆς μάχης τοῦ Ἰγώρ, ὧν τὸ κείμενον δὲν φαίνεται παλαιότερον τοῦ IE' ἢ τὸ πολὺ τοῦ ΙΔ'. Τέλος δὲ κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ἐποιήθησαν αἱ πλεῖστα τῶν ἐν εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις φερομένων διασκευῶν τοῦ σατιρικοῦ ἔπους τοῦ Ρενάρτου, τοῦ παραδόξου τούτου κράματος ἀπλάστου ἀφελείας, δηκτικῆς εἰρωνείας καὶ ἀγροίκου εὐθυμίας, οὗ τὰς πρώτας πηγὰς ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὗ φέρονται καὶ ἐλληνικαὶ διασκευαὶ τῶν μέσων χρόνων, μέχρι τοῦ νῦν γνωστόταται εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαόν.

Εἰς τὸν IB' αἰῶνα ἐπίσης πρέπει νὰ θέσωμεν καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Πρὸ τριάκοντα ἀκόμῃ ἐτῶν

*) Λόγος ἀπαγγελλθεὶς ἐν τῇ Πανεπιστημίᾳ τὴν 14 Ἰανουαρίου 1907, ἡμέρᾳ καὶ ὅτ' ἦν ἐπισήμως ἀνελαμβάνε τὴν πρυτανικὴν ἀρχήν.

ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἔπους τούτου ἠγνοεῖτο, ἐκ συμπτώσεως δὲ μᾶλλον ἢ ἐξ εὐστοχίας Ἑλβετὸς ἱστορικὸς ἐκάλεσε πρὸ τεσσαράκοντα ἀκριβῶς ἐτῶν δημῶδες μεσαιωνικὸν ἔπος¹⁾ δημῶδές τι ἄσμα ἀναφερόμενον εἰς ἐπεισόδιον τοῦ ἔπους, τὸ ἄσμα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅπερ ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ὁ τὸ πρῶτον ἐκδῶσας αὐτό, δυσ.υχῶς ὄχι ἄνευ αὐθαιρέτων μεταβολῶν καὶ προσθηκῶν²⁾, ἀνῆγεν εἰς τὸν Ι' αἰῶνα, ὅπερ ὁμῶς, ὡς ἔχει νῦν, δὲν εἶναι προγενέστερον τοῦ ΙΖ'³⁾ ἢ καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος⁴⁾, ἂν καὶ τὸ ἀρχέτυπον εἶναι πολλῷ παλαιότερον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1875 ἐκ χειρογράφου τῆς Τραπεζοῦντος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἐξεδόθησαν ὑπὸ Κωνσταντίνου Σάθα καὶ Αἰμιλίου Λεγρᾶνδ οἱ «Λόγοι περὶ τοῦ Διγενοῦς Ἀκρίτου καὶ τῶν γονέων», οὓς οἱ ἐκδότες ἀπεκάλουν βυζαντινὴν ἐποποιίαν τοῦ Ι' αἰῶνος. Τὸ χειρόγραφον ἦτο ἀκέφαλον καὶ κολοβόν, ἀλλ' ὥσανεὶ μόνον ἡ δημοσίευσίς αὐτοῦ ἀνεμνετο διὰ νὰ φανερωθῇ ὁ κεκρυμμένος τέως κόσμος τῆς μεσαιωνικῆς ἥρωϊκῆς ποιήσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἀνεφάνησαν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην διαφοροὶ ἄρτιαι διασκευαὶ τοῦ ἔπους καὶ παρετηρήθη ἡ συνάφεια αὐτοῦ πρὸς δημῶδη ἄσματα, φερόμενα ἐν τῷ στόματι τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐκδόσιν τοῦ Σάθα καὶ τοῦ Λεγρᾶνδ εὐρέθη τὸ χειρόγραφον τῆς Κρυπτοφέρρης τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἐξ ἑτέρου δὲ χειρογράφου τῆς Ἀνδρῶν τοῦ ἐπομένου αἰῶνος ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀντ. Μηλιαράκη τρίτη διασκευή τοῦ ἔπους. Ἐν ἐτὸς πρὸ τούτου ὁ Σπ. Λεμπρὸς ἐδημοσίευσεν ἐκ χειρογράφου τῆς Ὁξονίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἑτέραν διασκευὴν εἰς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, καὶ τελευταῖον πρὸ δύο ἐτῶν ὁ καλὸς βυζαντινολόγος Κάρολος Κρουμβάχερ διέλαθεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς βυζαντινῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν περὶ κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἐσχωριάλου τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, περιέχοντος πέμπτην διασκευὴν τοῦ ἔπους, ἀνακοινώσας καὶ μακρὰ ἀποσπάσματα ταύτης. Ἀλλ' ἐγνώσθη προσέτι καὶ ἄλλων διασκευῶν ἡ ὑπαρξίς, αἵτινες δὲν ἀνευρέθησαν μέχρι τοῦδε. Ὁ Σκοπελίτης μοναχὸς Καيسάριος Δαπόντες ἀναφέρει ὅτι εἶχε δύο χειρόγραφα ἐξιστοροῦντα τὰς ἀνδραγαθίας τοῦ Ἀκρίτου, ὧν τὸ ἕτερον εἰκονογραφημένον, καὶ προσθέτει ὅτι ἐσκόπει νὰ συνθέσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἥρωος εἰς ὁμοιοκαταλήκτους πολιτικοὺς στίχους. Ἐτερον χειρόγραφον εἰς πεζὸν λόγον εἶδεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Γερμανὸς διδάκτωρ Μόρδτμανν· εἰς πεζὸν ἐπίσης λόγον εἶναι καὶ τὸ χειρόγραφον,

1) Max Bädinger Mi telgriechische Volksepos. 1860.

2) Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ, Ἀθῆν. 1859.

3) K. Krumbacher Litteraturgeschichte 2ας ἐκδ. σ. 833 (τῆς ἐλληνικῆς μεταφρασσεως Σωτηριάδου τ. Γ' σ. 97).

4) Βλ. τὴν ἐμὴν πραγματείαν. Τὸ ἄσμα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀκρίτα. 1901 τ. Α' σ. 98 κ. ε.

ὅπερ πρό τινων ἐτῶν εὔρεν ἐν Ἀνδρῷ ὁ Δ. Πασχάλης, οὗ δυστυχῶς μέχρι τοῦδε δὲν κατωρθώθη ἡ δημοσίευσίς ¹).

Ταῦτα παρέχουσι τὴν ἐλπίδα, ὅτι πιθανὴ εἶναι εἰς τὸ μέλλον ἡ εὑρεσίς καὶ ἄλλων διασκευῶν, σφόδρα ὅμως ἀμφίβολον, ἂν ἐκ τούτων θὰ προκύψωσιν ἐνδείξεις τινές, ἱκαναὶ νὰ μεταβάλωσι τὰς γνώμας, ἃς δυνάμεθα νὰ βασίσωμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν γνωστῶν καὶ ἐκδεδομένων. Διότι τοσαῦτα λαμβάνομεν ἀπὸ ταύτης ἐμφανῆ καὶ πιστὰ τεκμήρια, ὥστε βέβαια νὰ συναγάγωμεν πορίσματα περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ ἔπους καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ δημῳδα ἄσματα.

Ἐν τῇ ἐσχάτῳ δημοσιευθείσῃ μελέτῃ αὐτοῦ περὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου ἀποδίδει ὁ Κρουμβάχερ πολλὴν σπουδαιότητα εἰς πᾶσαν ἐπαύξησιν τοῦ χειρογράφου ὕλικου, διότι μόνον, ὡς λέγει, δι' ὡς οἶόν τε πληρεστάτης γνώσεως τῶν διασκευῶν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς περὶ τῆς συνθέσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ μοναδικοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν βυζαντινῶν γραμμάτων ἔργου τούτου, καὶ ν' ἀποκαθάρσωμεν τὸ ἀρχέτυπον ποίημα ἀπὸ τοῦ ἀπειροκάλου περιδλήματος κενῆς σχολαστικῆς σοφίας καὶ ψυχωφελῶν διδαγμάτων²). Ἀναντίρρητον βεβαίως εἶναι ὅτι μεγάλῃ ἐπίδοσιν ἐνδέχεται νὰ λάδωσιν αἱ μελέται ἡμῶν ἐκ τῆς εἰρήσεως νέων διασκευῶν τοῦ ἔπους, διότι δύνανται νὰ συντελέσωσιν αὗται εἰς διαλεύκανσιν πολλῶν ζητημάτων καὶ προσκέντητον τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ, ὡς πρὸς οὗτο ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην πολὺ ἐπέχυσε πᾶς τὸ ἑσκαριάλιον χειρόγραφον. Ἀλλὰ ματαία θὰ ἦτο πᾶσα προσδοκία ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀρχετύπου ἔπους, ἀπηλλαγμένου τῶν κηρῶν τῆς σχολαστικότητος, ἀμόλυντον δὲ καὶ ἀδιάφορον διατηροῦντος τὴν ποιητικὴν καλλονήν. Δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα τὸ βυζαντινὸν ἔπος ὡς ἄλλον τινὰ θαλάσσιον Γλαῦκον, ὅστις ἀποβαλὼν ἐντὸς τῆς θαλάσσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἔχων λελωδημένα τὰ παλαιὰ τοῦ σώματος μέρη ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ προσπεφυκότα ὄστρεα καὶ φυκία καὶ πέτρας, οὐδὲν διετῆρει τῆς προτέρας μορφῆς, κατὰ τὴν ὥραίαν εἰκόνα τοῦ Πλάτωνος. Πιθανώτερον τοῦναντίον φαίνεται, ὅτι τὸ πρῶτον σχεδίασμα τοῦ ἔπους ἂν τυχὸν εὔρεθῃ, δὲν θ' ἀποδειχθῇ τελειότερον καὶ καλλιτεχνικώτερον τῶν σφριζομένων διασκευῶν. Μᾶλλον δ' ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως

1) Ὁ Krumbacher (σ. 311 σημ. 1 τοῦ ἀμέσως κατωτέρω μνημονευομένου συγγράμματός του) εἰκάζει, ὅτι λόγος τῆς μὴ δημοσιεύσεως τοῦ χειρογράφου τούτου μέχρι τοῦδε εἶναι, ὅτι ἐξετασθὲν θὰ εὑρέθῃ ἴσως ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν Ἀκρίταν τοῦ Μηλιαράκη, παλαιὸν τι ἀντίγραφον αὐτοῦ ὄν. Ἀλλ' ὡς ὁ εὐρὼν αὐτό κ. Δ. Πασχάλης, νομάρχης Μεσσηνίας, μοὶ γράφει, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ τοῦ Μηλιαράκη, πλὴν τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως, δὲν τὸ ἐξέδωκε δὲ μέχρι τοῦδε, ἀπησχολημένος ὢν ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

2) K. Krumbacher Eine neue Handschrift des Digenis Akritas, München 1904 σ. 310 (Sitzungsberichte der philos.—philol. u. der histor. Klasse d. bayer Akad. d. Wissenschaften τσυχ. Β').

τούτων πειθόμεθα, ὅτι μεταγενέστεραι μεταβολαὶ ἐνέχουσι πλείονα ποιητικὰ στοιχεῖα. Ἐν τῇ παλαιότητι λ. χ. τῶν διασκευῶν τῆς Κρυπτοφέρρης, ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν γραφείση εἰς λέξιν ἀρχαΐζουσιν, ψυχρὰν καὶ ἄτονον, καταπνίγεται καὶ ἐξοφανίζεται πᾶν τοιοῦτο στοιχεῖον ὑπὸ τῆς ρητορικῆς ἐπιτηδεύσεως καὶ τῆς προσπαθείας πρὸς ἐπίτευξιν ἱστορικῆς πιθανότητος· ἐνῷ ἡ τοῦ Ἑσχωριαλίου χειρογράφου, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν δημοσιευθέντων ἀποσπασμάτων, ἔργον ἀμαθοῦς καὶ ἀτέχνου στιχοπλόκου, ἀνόθευτον σχεδὸν καὶ ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τῆς γραμματικῆς παιδείσεως μεταχειριζομένου δημῶδη γλῶσσαν, διατηρεῖ τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν δρόσον ἀδράς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ πολλὰ παρουσιάζει ψήγματα ἀπέφθου χρυσοῦ. Διότι, ὡς ἡ Ἑρὰ τοῦ ἀρχαίου μύθου λουομένη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κανάθου ἀνεκτᾷτο τὸ παρθενικὸν κάλλος καὶ τὴν νεότητά, οὕτως εἰς τοιαύτην τινὰ ἀείρουν καὶ διαυγῇ πηγῇ αἱ διασκευαὶ τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους ἀπέλουον τὴν σκωρίαν τῆς ἀπειροκαλίας καὶ τῆς ἀτεχνίας. Τίς δὲ ἡ πηγὴ αὕτη θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον.

Ὅθεν ἡ γνῶσις τοῦ χρόνου, καθ' ἣν ἐποιήθησαν αἱ διασκευαί, εἶναι μὲν ἀναγκαία εἰς ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας αὐτῶν, καθ' ἑαυτὰς ἐξεταζομένων, καὶ τῶν εἰδήσεων, ἃς περιέχουσιν περὶ τοῦ μεσοχρονίου ἐθνικοῦ βίου, καθὼς καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων, ἃς διαφύσσουσιν, ἀλλ' οὐδὲν ὡς χρησιμεύει πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς πρώτης μορφῆς τοῦ ἔπους.

Εἰς τὰ ἔργα τῆς δημῶδους φιλολογικῆς τῶν μέσων χρόνων δὲν ἐφαρμόζονται οἱ κανόνες τῆς κριτικῆς κλασσικῆς φιλολογίας, καὶ ἐκ τῆς παλαιότητος τῶν χειρογράφων οὐδὲν ἀσφαλὲς τεκμήριον συνάγεται περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἀρχέτυπον κώδικα ¹). Διὰ τοῦτο οὐδ' εἰς αὐτὰ τὰ φερόμενα εἰς δύο τῶν χειρογράφων ὀνόματα ποιητῶν πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἐξαιρετικὴ τις σημασία. Ὁ Ἀκρίτης τοῦ χειρογράφου τῆς Ἀνδρου ἐγράφη ὑπὸ τινος Εὐσταθίου, ὡς δηλοῦται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ. Ὁ δὲ τῆς Ὁξονίας ὑπὸ τοῦ Χίου μοναχοῦ Ἰγνατίου Πετρίτζη ἐν ἔτει 1673. Εἶναι αὕτη νεωτάτη πασῶν τῶν διασκευῶν· καὶ ὁμοῦς ὁ Πετρίτζης καυχᾶται διὰ τοὺς κόπους καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, ἣν κατέδωκεν εἰς σύνθεσιν τοῦ ποιήματος.

Ἐγὼ λοιπὸν ἐσύνταξα τοῦτο καὶ σύνθεσά το,
μὲ στίχους τοὺς πολιτικούς εἰς ῥίμα ἐποίησά το.

Οὕτω μετὰ ἑκατὸν ἔτη θὰ ἔγραφε καὶ ὁ Καισάριος Δαπόντες, ἂν ἐπρόφθανε νὰ τελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του περὶ συνθέσεως τοῦ Ἀκρίτου.

Ζωὴν ἂν ἔχω ἐκ θεοῦ, θέλω μὲ στιχουργίαν
νὰ τὸν συνθέσω καὶ αὐτόν, κ' εὐθὺς ἔς τὴν Βενετίαν.

(θὰ τὸν ἀποστείλω δηλ. πρὸς τύπωσιν· ἂν καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἐγίνωσκε δύο χειρόγραφα περιέχοντα τὴν ἱστορίαν τοῦ Διγενῆ).

1. K. Krumbacher Byz. Litteraturgesch. 2. § 331 σ. 796—7 (ἐλλήν. μεταφρ. τ. Γ' σ. 22).

* Οἱ ποιηταὶ οὗτοι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, εἰ μὴ ἀπλοὶ διασκευασταί. Δὲν εἶναι ἔμως δίκαιον κρίνοντας αὐτοὺς κατὰ τὰς σημερινὰς περὶ πνευματικῆς ιδιοκτησίας ἰδέας νὰ τοὺς ἐλέγξωμεν ὡς θρασεῖς λογοκλόποι. Τὰ εἰς κοινὴν γλῶσσαν γεγραμμένα ἔργα ἐθεωροῦντο κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ὡς κοινὸν κτῆμα, καὶ εἰ β βλίσκογράφαι, ἐνθ' πιστῶς ἀντέγραφον τὰ εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν κείμενα ἐνόμιζον ἐπιτρεπομένην πᾶσαν μεταβολὴν καὶ προσθήκην εἰς τὰ δημῳδῆ, καὶ εὐκόλως καὶ ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότες οἰκιοποιοῦντο ταῦτα, ἂν αἱ μεταβολαὶ ἦσαν πολλαὶ καὶ οὐσιώδεις. Οὕτω παρουσιάζονται ὡς ποιηταὶ τοῦ *Βελισαρίου* ὁ *Γεωργιλᾶς*, τοῦ *Ἀπολλωνίου* ὁ *Τήμενος* καὶ ὁ *Κοντιανός*, καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἐν τέλει τοῦ ποιήματος δηλοῖ ὅτι ἐποίησε τὸν *Ἐρωτόκριτον* ὁ *Βικέντιος Κορνάρος*, ὅθεν εὐλογος γεννᾶται ἀπορία, ἂν εἶναι οὗτος ὁ ποιητὴς ἢ διασκευαστὴς μόνον τοῦ ἔπους.

Οἱ τοῦ Ἀκρίτου διασκευασταὶ ὅμως δὲν περιωρίζοντο πάντες εἰς συνήθεις κατ' ἰδίαν αὐτῶν ἔμπνευσιν μεταβολὰς τῶν προκειμένων προτύπων, ἀλλὰ δαψιλῶς ἀρυόμενοι στοιχεῖα ἐκ τῆς ἐθνικῆς ποιητικῆς περιουσίας κατῴρθωσαν νὰ προσδώσωσι ζωὴν καὶ δύναμιν εἰς τὸ ἔργον των. Ἄνευ τούτου τὸ ἔργον αὐτῶν θὰ ἦτο ἄψυχον καὶ ξηρὸν κατακλυσμῶν, διότι πρὸς γινώσκοντες τὴν ποιητικὴν οὐσίαν καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ ὅλκου, οὐ ἐπεχείρησαν τὴν κατεργασίαν, ἐπεζήτησαν νὰ χρησιμοποιοῦσι τοῦτο πρὸς διδακτικούς σκοπούς.

Ἡ συνάφεια πρὸς τὴν ἐθνικὴν παλαιοὺς καταναίεται ἐν πρώτοις ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐκ ταύτης εἰς τὰς διασκευαζομένων καὶ ἀσμάτων τινῶν, προπάντων ἐρωτικῶν. Στίχοι τυπικοὶ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς τὸ ἔπος, ὡς λ. χ. ἐν τῷ *Ἐσχωρικλίῳ* χειρογράφῳ ὁ στίχος

[ὅτι] ἀπότε[ς] ἐκτίστην ὁ παρὼν καὶ δόλιος κόσμος οὗτος,

εἰς δήλωσιν τοῦ ἀνέκαθεν καὶ ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ¹⁾, ληφθεὶς ἐκ δημοτικῶν ἀσμάτων, ὅπου φέρεται οὕτως :

²⁾ Ἀπότε ἐκτίστη ἢ κιδωτός καὶ θεμελιώθη ὁ κόσμος ²⁾.

Τὴν προτεραιότητα τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος ἐλέγχουσι τὰ παραπληρωματικὰ ἐπίθετα, ἅτινα παρενέβαλεν ὁ διασκευαστὴς, προσπαθῆσας νὰ διορθώσῃ τὸν φαινόμενον συγχρονισμόν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.

Ἀσμάτια δὲ παραλαμβάνονται ἐκ τῆς δημώδους ποιήσεως εἴτε αὐτοῦσια εἴτε ἐπιτετμημένα εἴτε παρηλλαγμένα πρὸς ἀφομοίωσιν πρὸς τὴν λέξιν τοῦ ἔπους. Ἐστω ὡς παράδειγμα τὸ ᾄσμάτιον τοῦτο ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς Ἀνδρου (στ. 224):

1) *Krumbacher Igenis* σ. 324. στ. 38.

2) *Σακελλαρίου Κυπριακά* τ. Γ' σ. 36 ('Αφ' ἧς).

δημώδη ποιήσιν ἢ πολλαχοῦ ἐμφαινομένη συμφωνία ἰδεῶν καὶ παραστάσεων πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ λαοῦ. Ἡ προσπάθεια, ἣν καταβάλλουσι πάντες οἱ γράφοντες κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, ὅπως μὴ παρεκκλίνωσι τῶν κρατουσῶν ἰδεῶν, μάλιστα δὲ τῶν θρησκευτικῶν, περικαλύπτει, οὕτως εἶπεν, τὰ γραπτὰ μνημεῖα τῶν χρόνων ἐκείνων διὰ πυκνοτάτου ὁμοιομόρφου πέπλου, ὑπὸ τὸν ὅποιον δυσχερέστατον εἶναι νὰ διακριθῶσι προλήψεις καὶ δοξασίαι, ἃς οὗτοι κοινὰς εἶχον μετὰ τοῦ λαοῦ. Ἄν δέ που διαρρήξασαι τὸ κάλυμμα ὑπεκφαίνονται, ὥς χλόη προκύπτουσα ὑπὸ στρῶμα χιόνος, χαρίεσσαι εἰκό-
νες, ἀκραιφνή διαφυλάττουσαι τὸν δημώδη τύπον, πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τοῦτο εἰς ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ γράφον-
τος, ἢ εἰς ἀδυναμίαν αὐτοῦ νὰ μεταβάλῃ καὶ καταστήσῃ ἀγνώριστα τὰ ἄλ-
λοθεν παραλαμβανόμενα. Οὕτως ἐκπληττόμεθα σφόδρα ἐν τῇ ἀφηγήσει τοῦ θανάτου τοῦ Ἀκρίτου μεταξὺ ψυχωφελῶν καὶ τετριμμένων στοχασμῶν περὶ θανάτου καὶ ματαιότητος τοῦ κόσμου ἀκούοντες τὸ ὄνομα τοῦ Χάρωνος, τοῦ μόνου τῶν ἀρχαίων θεῶν, οὗ διετήρησεν ἀκμαίαν τὴν πίστιν ὁ ἐλληνικὸς λαός, καὶ παρατηροῦντες ὅπόσον ἀδεξίως ἕκαστος τῶν διασκευαστῶν προσ-
παθεῖ νὰ κολάσῃ τὴν ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων ὑμνουμένην πάλιν τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου· ὁ μὲν πλάττων ἀγγέλον τινός ἐπιφαινόμενον εἰς τὸν Διγενῆ, ὁ δὲ ἀναφέρων ὅτι «ὁ θάνατος τὸν πολεμὴν εἰς τὸ παλάτι μέσα», ἄλλος, ὁ τῆς Κρυπτοφέρρης διασκευαστῆς, πάλιν τὸν ἥρωα λέγοντα ὅτι αὐτὸν τὸν ἀληττήταν ὁ Χάρων ἐκ παντὸς τρέφει καὶ φανταζόμενος ἀγγέλου Κυρίου παραλαμβάνοντας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὁ τῆς Τραπεζοῦντος ὑπο-
βάλλων εἰς τὸ στόμα τῶν ἱατρῶν τοὺς λόγους τοῦ Χάρωνος. Ἐπίσης ἐκ-
πληττόμεθα ἀκούοντες τοὺς θρήνους ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Διγενῆ, ὄντας ἀπη-
χήσεις γνωστῶν μοιρολογίων καὶ περιέχοντας παραστάσεις τῶν ἐν Ἀῶου, συμφώνους μὲν πρὸς τὰς δημώδεις δοξασίας, ἀλλ' ἀσυμβιδάστους πρὸς τὰς χριστιανικὰς καὶ καθόλου ἀπαδούσας πρὸς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν εὐσεβῶν διασκευαστῶν. Ἐνδεικτικώταται ὅ' εἶναι καὶ αἱ μεταβολαί, ἃς ἐπήνεγκον οὗτοι εἰς τὸ ἐπεισόδιον τῆς συναντήσεως τοῦ ἀρτιγάμου Διγενῆ καὶ τῆς νεαρᾶς γυναικὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Δράκοντος εἰς τὸ Βλατολιδάδιον, ἐπεισόδιον γνωστὸν ἐκ δημοτικῶν ἁσμάτων ἐξ οὗ ἀτέχνως προσεπάθησαν ν' ἀφαιρέσωσι πᾶν τὸ φανταστικὸν καὶ ἀπίθανον.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔχει κοινὰ τὸ ἔπος τοῦ Ἀκρίτου καὶ πρὸς ἄλλα ἐλ-
ληνικὰ ποιήματα τῶν μέσων χρόνων, μάλιστα δὲ πρὸς τὴν *Διήγησιν τοῦ Ἀχιλλέως*, τὸν *Ἀπόκοπον* τοῦ Μπεργαδῆ, τὴν *Ρίμαν* εἰς τὸν *Ἄδην* τοῦ Πικατόρου καὶ τὰ ποιήματα *Περὶ ξενιτείας* καὶ *Περὶ γέροντος*. Ὅτι ὁμοῦς διακρίνει αὐτὸ πάντων τῶν ἄλλων προϊόντων τῆς μέσης ἐλληνικῆς λογο-
τεχνίας καὶ ἀναδεικνύει τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ οὐ μόνον ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπικῶν ποιημάτων τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν, εἶναι ἢ ἀκμαία δια-
τήρησις ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἀπέρ-

ρευσε τὸ βυζαντινὸν ἔπος Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου, ὧν διὰ βαρβάρου βίας ἐπιχειροῦσιν οἱ Βούλγαροι νὰ ἐκριζώσῃσι καὶ ἐξαφανίσωσι τὸν ἑλληνισμόν, μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ἄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαθεν ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀπήρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ, ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ, ὡς ὁ Ἡρακλῆς, καὶ ἐνδόξου, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἶπεν, εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίτην ἀποκορυφούνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἀληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον. Ἡ πάλη αὕτη ἀποτελεῖ τὸν ἄξονα, περὶ ὃν κυρίως στρέφεται ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ περίοδον ὑπερχιλιετῆ, μετὰ θαυμαστῆς δ' εὐστοχίας ἐκ ταύτης παρέλαθεν ὁ λαὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐποποιίας αὐτοῦ.

Καὶ ἡ ἐποποιία αὕτη πρόκειται ἡμῖν ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασιν ὅσον ἐνδέχεται πλήρη καὶ ἀπληρτισμένη. Ὁ λαὸς τὴν ἐπικὴν ὕλην διασκεύαζε εἰς ἐπεισοδιακὰ αὐτοτελῆ ἄσματα, ὃ δὲ ἡμέτερος λαὸς πρῶτον ἐν τῇ ἐποποιίᾳ αὐτοῦ περαιτέρω συγχωνεύσας πολλὰ ἐπεισόδια εἰς ἓν ἄσμα καὶ τὰ ξας πάντα τὰ ἐπεισόδια περὶ ἓν κέντρον. Ἄν ἀνεφαίνετο μεγαλοφυῆς ποιητής, δυνάμενος νὰ συγκροτήσῃ ταῦτα καὶ συναρμόσῃ εἰς εὐρὺ σύνολον, θὰ ἐδωροφόρει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἔπος ἐφάμιλλον τῆς Ἰλιάδος, διότι ἡ ὕλη αὐτοῦ δὲν ὑστερεῖ κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὕλης τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Οἱ συνθέσαντες τὰς σφριζομένας διασκευὰς ἦσαν ὑποδεέστεροι τοιαύτης ἐπιβολῆς, ἄλλως δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον, σκοπὸς αὐτῶν δὲν ἦτο ἡ ποιήσις ἔπους. Οὐδὲν ἦττον ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἐξετάζοντες τὴν παρὰ τῷ λαῷ φερομένην ἐπικὴν ὕλην καὶ τὰς ἀτελεῖς ἀποπείρας πρὸς συναπαρτισμὸν αὐτῆς εἰς ἐνιαῖον καὶ ἁρμονικὸν σύνολον διδακτικώτατα συνάγομεν πορίσματα συντελοῦντα εἰς διαφώτισιν σπουδαιστάτου φιλολογικοῦ ζητήματος, τοῦ ὁμηρικοῦ. Τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα διεφωτίσθη μεγάλως διὰ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἄλλων λαῶν, παρ' οἷς ὅπωςδήποτε εἶναι δυνατὴ ἡ ἄμεσος παρατήρησις Ἡ φιλολογία ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ἐκ τῆς μελέτης τῶν δημοδῶν ἁσμάτων τῶν Κιργίσιων, ἤτοι τῶν Κοζάκων τῶν στεππῶν, ἅτινα ἱστορικὸν πυρῆνα ἔχουσι τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους τοῦ λαοῦ τούτου πρὸς τοὺς Σίνας καὶ τοὺς Καλμούχους κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, καὶ τῆς τῶν ἁσμάτων ἄλλου ταταρικοῦ λαοῦ, τῶν Ἀθακάν, ἔλαβεν ἔννοιάν τινα τῆς ἀρχεγόνου καταστάσεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως. Ζητεῖ δὲ νὰ εἰκάσῃ τὸν τρόπον τῆς

συνθέσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν φαινομένων, ἅτινα παρουσιάζουσιν ἢ δημῳδῆς ἡρωϊκῆς ποιήσεως τῶν Σέρβων καὶ αἱ βυλτναι τῶν Μεγαλορώσων, καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐκ τῶν δημῳδῶν ᾠσμάτων τῶν Ἑσθωνῶν καὶ τῶν Φιννίων ἀπηρτίσθησαν ὑπὸ συγχρόνων λογίων περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τεχνητὰ ἔπη, τὸ *Καλεβιποέγ* καὶ τὸ *Καλεβάλα*. Ἄν ἡ προσοχὴ τῶν φιλολόγων στραφῇ καὶ εἰς τὰκριτικὰ ᾠσματα, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἀπλετοὺς θὰ ἐπιχυθῇ φῶς εἰς τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα, καὶ ὃν ἐξ αὐτῆς τῆς χώρας, ὅπου ἐγεννήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη.

Πρὸς σαφεῇ κατανόησιν τῆς σημασίας τῶν ᾠσμάτων τούτων καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας αὐτῶν ἀναγκαῖον εἶναι πρῶτον μὲν νὰ διακριθῶσιν ἐκ τῆς ὅλης δημοτικῆς ποιήσεως ἡμῶν τὰναγόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον, ἔπειτα δὲ νὰ προσδιορισθῶσιν, ὡς ἔνεστιν, ἀκριδέστατα οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἐποιήθησαν τὰρχέτυπα καὶ οἱ τύποι, ὅπου ἐν ἀρχῇ ἐπεχωρίαν, καὶ τρίτον νὰ καθορισθῇ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὰς ἐπικάς διασκευάς.

Ἀσφαλεστάτην βάσιν πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ἀκριτικῶν ᾠσμάτων παρέχουσι κατὰ πρῶτον λόγον αἱ ἐπικάς διασκευαί. Ἐάντις ἀνεξαίρετως, τὰναφερόμενα εἰς πρόσωπα μνημονευόμενα ἢ εἰς ἐπεισόδια περιλαμβανόμενα ἐν αὐταῖς, εἶναι ἀναμφισβητήτως ἀκριτικά. Ἰδιότης καὶ τὰναφερόμενα εἰς ἐπεισόδια ἀγνωστά εἰς τὸ ἔπος, ἅτινα ἑμὲς ἐμετὰνθὲς δεικνύουσιν ὡς ἀκριτικά διάφορα τεκμήρια, ὧν σπουδαιότατον εἶναι ὀνόματα, συνταυτιζόμενα πρὸς τὰ ἐν τῷ ἔπει, ἀναφερόμενα δὲ σπανίως μὲν ἐν πάσαις ταῖς παραλλαγαῖς τῶν ᾠσμάτων ἐκάστου ἐπεισοδίου, συνδυάσκει δ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ὅθεν πολλάκις ᾠσματα, ἅτινα ἐφαίνοντο ἄσχετα πρὸς τὰκριτικά, ἐκ μιᾶς παραλλαγῆς αὐτῶν, ρητῶς κατονομαζούσης τὸν Διγενῆ Ἀκρίτην ἢ ἄλλον τινὰ τῶν οἰκείων ἢ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἀποδεικνύεται ὅτι πρέπει νὰ συγκαταλεχθῶσιν εἰς ταῦτα. Εἶναι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ὀνόματα τοσοῦτον παρεφθαρμένα, ὥστε θὰ καθίσταντο δυσδιάγνωστα, ἂν μὴ ἐκ τῆς ἀντιβολῆς διαφόρων παραλλαγῶν κατεφαίνετο ἡ βαθμιαία παραφθορὰ αὐτῶν. Οὕτως αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ Διγενῆ φέρονται πολὺ τύποι, ὡς ὁ Ἰγενής, Διενής, (ἐν Κύπρῳ καὶ Ριενής κατὰ συμφυρμὸν πρὸς τὴν Ρήγαιναν), Γηγενής, Διονύς, Δαρδανής, καὶ τέλος ἐπὶ τοσοῦτον παραφθείρεται τοῦτο καὶ ἡμαυροῦται, καὶ δὴ εἰς πολυπληθεῖ ᾠσματα, ὥστε μεταπίπτει εἰς τὰ κοινότατα Γιάννης, Γιάννος, Γιαννάκης, Γιαννακός, Μωρόγιαννος. Ὁ Ἐμῖρης λέγεται Ἐμιραλής, Μιραλής, Μιριολής, Ἀμιράς, Ἀρμούρης, τοῦτον δὲ τὸν τύπον εὐρίσκομεν ἐν τῷ παλαιῷ δημοτικῷ ᾠσματι, ὅπερ ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Περτροπόλει βιβλιοθήκης ἐδημοσίευσεν ὁ Δεστούνης. Τὸ ὄνομα Χαρσιανίτης, ὅπερ βλέπομεν μνημονευόμενον ἐν τισὶ κειμένοις τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ¹⁾),

1) Ἐπιθεμία Μάξαρ σ. 215, 218 Ellissen. Acta patriarch. Cp. τ. II σ. 476, 478.

δηλοῦν τὸν καταγόμενον ἐκ τοῦ Χαρσιανοῦ θέματος, τῆς πατρίδος τοῦ Διγενή¹, φέρεται ὑπὸ τοὺς τύπους Χαρζανῆς, Χαρζανάκης, Χαντζανῆς, Χαντζανάκης, Γαρζανῆς, σοῦρ Γιαννάκης, σιὸρ Τζανάκης, σοῦρ Γιαννῆς κτλ. Ὁ γηραιὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἀπελατῶν φέρει ἐν τῷ ἔπει τὸ ὄνομα τῶν παλαιῶν βασιλέων τῆς Κομμαγηνῆς, ὑποδεικνύον τὴν καταγωγὴν του ἐκ τῆς χώρας ταύτης, εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα τρέπεται τὸ Φιλόπαππος εἰς Χιλιοπαπποῦς, Παλιοπαπποῦς, Καριοπαπποῦς. Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ ἥρως Συρόπουλος, γίνεται Συγρόπουλος, Σκληρόπουλος, Στερόπουλος, Φτερόπουλος. ἐν Καρπάθῳ δὲ μεταβάλλεται εἰς τὸ Σιναφινόπουλο. Ὁ ποταμὸς Εὐφράτης ὅστις μένει ἀκόμη Ἀφράτης ἐν τῷ ἄσματι τοῦ Ἀρμούρη, γίνεται Ἀδράτης καὶ Ἀδρίτης, καὶ ἐν ἄσματι τῆς Νάξου Ἀκράτος.

Πολλάκις δὲ καὶ τὰ ὀνόματα συγχέονται, ἄλλων ἀντ' ἄλλων μνημονευομένων ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τοῦ αὐτοῦ ἄσματος, καὶ παντελῶς παραλείπονται. Πλὴν τῆς παραφθορᾶς ταύτης τῶν ὀνομάτων τὰ κριτικὰ ἄσματα ὑπέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἄλλας πολλὰς μεταβολάς, δυσχεραίνουσας τὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχικοῦ τύπου αὐτῶν. Αἱ μεταβολαὶ αὗται συνίστανται εἰς παρεμβολὴν στίχων ἐξ ἑνὸς ἄσματος εἰς ἄλλο ἢ καὶ ὁλοκλήρων ἐπεισοδίων ἐξ ἑνὸς κύκλου ἄσμάτων εἰς ἄλλον, εἰς τὴν παράλειψιν λεπτομερειῶν ἀκαταλήπτων διὰ τὴν ἐπιβάρυνσιν λήθην τῶν ἐκλειομένων πραγμάτων, εἰς ἃ ἀνεφέροντο, εἰς τὴν ἀντικατάστασιν λέξεων ἢ τύπων παλαιωθέντων διὰ νεωτέρων, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν παλαιότερων γεγονότων διὰ συγχρόνων παραπλησίων ἢ ἀναλόγων. Ἐνδεικτικώτατον παράδειγμα τῶν τοιούτων παραφθορῶν, ἐξ ὧν ἄχρωμα καὶ ἀόριστα ἀποδαίνουσι τὰ ἄσματα, καὶ παντελῶς ἀδύνατος θὰ καθίστατο ἡ ἀναγνώρισις τῆς συναφείας αὐτῶν πρὸς τὸ ἔπος τοῦ Ἀκρίτου, ἀν δὲν ὑπῆρχον πρὸς διαφώτισιν ἡμῶν τεκμήρια ἐν παραλλαγαῖς αὐτῶν, παρέχει δημῶδες ἡπειρωτικὸν ἄσμα, περὶ οὗ ἐπιτραπήτω μοι ν' ἀπασχολήσω ὑμᾶς ἐπ' ὀλίγον.

Τὸ ἄσμα διηγεῖται ὅτι πατήρ τις εἶχε δεκαοκτὼ υἱοὺς καὶ δεκαοκτὼ νύμφας. Κατῴκουν ὁμοῦ καὶ ἐδείπνουν πάντες εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν. Ὁ νεώτατος αὐτῶν ἐζήτησέ ποτε τὴν εὐχὴν τοῦ πατρός, ἵνα μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἀπέλθωσιν εἰς κυνήγιον. Ὁ πατήρ δίδει τὴν εὐχὴν του, ἐπιτρέπει νὰ κυνηγήσωσιν ὅπουδῆποτε ἤθελον, ἀλλὰ παραγγέλλει νὰ μὴ πλησιάσωσι α'ς τοῦ Γιαννίνου τὰ βουνά», διότι ἐκεῖ φωλεύει ἕνα στοιχειό, τὸ ὅποιον θὰ τοὺς φάγῃ. Οἱ ἀδελφοὶ ὁμῶς παρήκουσαν τὴν πατρικὴν ἐντολήν. Τὴν νύκτα ἡ σύζυγος τοῦ νεωτάτου ἀδελφοῦ ἐξηγέρθη ἐντρομος ἐκ τοῦ ὕπνου καὶ ἔσπευσε ν' ἀνακρίψῃ εἰς τὴν πενθερὰν καὶ τὸν πενθερόν της τὸ καταταράζαν αὐτὴν ὄνειρον. Εἶδεν ὅτι εἶχε μία κλῶσσα μὲ δεκαοκτὼ πουλάκια καὶ δι

1) Καρολίδης ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου 1906 σ, 195.

ὄρνειον καταπτάν «πῆρε τὰ πουλιά, καὶ ἀπόμν' ἡ κόττα μόνη». Τὸ ὄνειρον ἐξήλου σαφῶς τὸν θάνατον τῶν δέκα ὁκτὼ ἀδελφῶν. Ὁ πατὴρ ἀρπάζει τὸ τουφέκι του, ζώνεται τὸ σπαθί του καὶ σπεύδει πρὸς ἀναζήτησιν τῶν υἱῶν του. Συναντήσας εἰς τὸ βουνὸ τὸ στοιχειὸ τὸ χαιρετᾷ καὶ τὸ ἐρωτᾷ, ἂν εἶδε τὰ δεκαοκτὼ πικιδιά του. Τὸ στοιχειὸ ἀπαντᾷ, ὅτι ἀγνοοῦν ὅτι ἦσαν παιδιὰ του τὰ κατέπιεν ὄλα. Ὁ πατὴρ φονεύει τότε τὸ στοιχειὸ καὶ ἐξάγει ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ τὰ τέκνα του, ὧν μόνον ἕξ ἐπέζων ἐκ τῶν δεκαοκτὼ ¹⁾).

Παρατηρήσατε βεβαίως ὅποσον ἁόριστα καὶ συγκεκριμένα εἶναι ταῦτα. Οὐδὲν ὄνομα ἀναφέρεται πλὴν ἐνὸς τοπικοῦ, τοῦ Γιαννίνου τὰ βουνά, ὄνομα ἀνυπάρχοντος ὄρους, πλασθὲν βεβαίως κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰ Ἰωάννινα πρὸς ἀντικατάστασιν ἄλλου ἀγνώστου εἰς τὸν Ἡπειρώτην τραγουδιστὴν. Οὐδὲν ἐξηγεῖ, διατὶ κατὰ τὴν συνάντησιν προσαγορεύει ὁ πατὴρ τὸ στοιχειὸ, καὶ διατὶ τοῦτο ἀπολογεῖται διὰ τὴν κατάποσιν τῶν υἱῶν του προβάλλον ἀγνοίαν. Τὸ πλῆθος τῶν υἱῶν εἶναι μέγα, συναισθανόμενος δὲ ὁ ποιητὴς τοῦ ἄσματος ὅποσον ἀπίθανος ἦτο ἡ κατάποσις καὶ ἡ διατήρησις ἐν τῇ ζωῇ τοσούτων ἀνθρώπων, πλάττει ὅτι μόνον τὸ τρίτον αὐτῶν ἐξήχθη ζῶν ἐκ τῆς γαστρὸς τοῦ θηρίου, ὡς νὰ ἦτο τοῦτο πιθανώτερον.

Ἐν ἐτέρῳ ὁμοῦς ἠπειρωτικῷ ἄσματι τῆς Κονίστης ὁ πατὴρ ὀνομάζεται Γιάννης, δηλονότι ἔχει τὸ παρεφθαρμένον ὄνομα τοῦ Διγενῆ. Σπεύδων πρὸς σωτηρίαν τῶν υἱῶν του ὀπλίζεται ὄχι μὲ τουφέκι, ἀλλὰ μὲ κοντάρι καὶ σπαθί. Τὸ θηρίον ἔχει ἐννέα κεφαλὰς, ὡς ἡ Λερναία Ὕδρα, ἀποκτείνας δ' αὐτὸ ὁ Γιάννης ἐξάγει ἐκ τῆς γαστρὸς αὐτοῦ ζῶντας καὶ τοὺς ἐννέα υἱούς του ²⁾).

Ἐν κεφαλληνιακῇ παραλλαγῇ ³⁾

Δώδεκα γιοὶ τοῦ Διγενῆ πάνε νὰ κυνηγήσουν.

Ὁ πατὴρ νοθετεῖ αὐτοὺς νὰ μὴ ὑπάγωσιν εἰς τοῦ Ἐλάτου τὸ βουνό, διότι εὐρίσκεται ἐκεῖ ἓνα κακὸ θηρίον. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ κυνηγοῦντες καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν οὐδὲν ἤγρευσαν, παρήκουσαν τὴν πατρικὴν συμβουλήν, καὶ εὗρον τὸν θάνατον ροφηθέντες ὑπὸ τοῦ θηρίου. Ἡ συμφορὰ ἀποκαλύπτεται δι' ὄνειρον εἰς μίαν νύμφην τοῦ Διγενῆ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ ἠπειρωτικῷ ἄσματι. Παρασιωπῶνται δὲ τὰ περὶ τῆς σωτηρίας ὑπὸ τοῦ πατρὸς. Οὕτως ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Κεφαλληνίᾳ, εἰς τοῦ Ἐλάτου τὸ βουνό, τὸν ἀρχαῖον Αἶνον, ἡ δὲ διήγησις οὐδὲν παρουσιάζει τὸ ἀπίθανον, συμφωνοτάτη οὖσα πρὸς ἐπιχωρίους παραδόσεις, ἐχούσας τὴν ἐπίφασιν ἱστορικῆς ἀκρίβειας, διότι ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ ἐπισήμου ἐγγράφου, ἀποκειμένου εἰς τὸ ἀρ-

1) Ζωγράφειος ἀγών Α' σ. 58—59.

2) Ἀραβαντινοῦ Συλλογὴ δημοτ. ἀσμ. σ. 272 ἀρ. 452.

3) B. Schmidt Griech. Märchen, Sagen u. Volkslieder σ. 206 ἀρ. 65.

χείον τῆς Κεφαλληνίας· κατὰ ταύτας ἐν ταῖς ὑπωρείαις τοῦ Αἰνίου διητᾶτο ἄλλοτε τεράστιος τὸ μέγεθος δράκων, πολὺν ἐπιφέρων ὄλεθρον εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ βοσκήματα ¹⁾).

Αἱ τρεῖς αὗται παραλλαγαὶ οὐδὲν ἐνέχουσι τὸ ὑποδεικνύον καὶ ἀπωτάτην σχέσιν τοῦ ἄσματος πρὸς τὴν ἐποποιίαν τοῦ Ἀκρίτου. Τὸ ὄνομα τοῦ Γιάννη τῆς ἡπειρωτικῆς καὶ τοῦ Διγενῆ τῆς κεφαλληνιακῆς ἠδύνατο ν' ἀποδοθῇ εἰς ἀπλὴν σύμπτωσιν. Ὁ Διγενὴς τοῦ ἔπους ἀποθνήσκει ἅπαις, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, διὸ καὶ ὁ ἐκδότης τῆς κεφαλληνιακῆς παραλλαγῆς, ἀνὴρ εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐμπειρότατος γνώστης τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας, ὁ B.Schmidt, διαρρήδην ἀποφαίνεται, ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχει ὁ Διγενὴς τῆς παραλλαγῆς ταύτης πρὸς τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους καὶ τῶν δημῶδων παραδόσεων. Ὅθεν σφόδρα παράτολμος καὶ ἀπιθανωτάτη θὰ ἐφαίνετο πᾶσα εἰκασία περὶ ὑπαγωγῆς καὶ τοῦ ἄσματος τούτου εἰς τᾶχριτικά.

Καὶ ὅμως ἄδεται μέχρι τοῦδε ἐν Φερτακαίοις τῆς Καππαδοκίας ἀρτιωτέρα καὶ ἀδιαφθορωτέρα παραλλαγή, οὐδεμίαν καταλείπουσα ἀμφιβολίαν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπεισοδίου τοῦ ἔπους. Ὁ πατὴρ ἐν ταύτῃ ὀνομάζεται Ἀνδρόνικος, ὡς ὁ πάππος τοῦ Διγενῆ, καὶ εἰς τῶν υἱῶν αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὡς ὁ θεῖος τοῦ Διγενῆ ἐν τῷ ἔπει. Ὁ ἥρωας καμπληθῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, ὁ μικρὸς Κωνσταντῖνος τῆς διασκευῆς τῆς Κρουποτέρρης ²⁾, οὗ τὸ ὄνομα διασώζεται καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἀλβανοῖς τῆς Σικελίας συνδεσμένον μετὰ παραδόσεων καὶ δημοτικῶν ἄσμάτων, ἐλλημμένων ἐξ ἐλληνικῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ³⁾. Ὁ Ἀνδρόνικος παραγγέλλει εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ κυνηγοῦντες νὰ μὴ κατέλθωσιν εἰς τὴν πεδιάδα, διότι ἔχει

Συγρόπουλος ἐφύτρωσε καὶ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ Συγρόπουλος οὗτος, ὁ εἰς πολλὰ δημῶδη ἄσματα μνημονευόμενος ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, οὗ τὸ ὄνομα μαρτυρεῖ τὴν ἐκ Συρίας, μᾶλλον δ' ἐκ Καππαδοκίας καταγωγὴν ⁴⁾, δὲν διευκρινεῖται ἐν τῷ ἄσματι, ἂν εἶναι θηρίον ἢ ἄνθρωπος. Εἶναι ὅμως ἀδελφοποιτὸς τοῦ Ἀνδρονίκου ὁμόσας αἰδίων φίλιαν πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' οἱ τοῦ Ἀνδρονίκου υἱοί, συναντήσαντες αὐτόν καὶ μαθόντες παρ' αὐτοῦ τοὺς δεσμούς, δι' ὧν συνεδέετο πρὸς τὸν πατέρα των, ἐκ νεανικῆς ὑπερφροσύνης, μὴ καταδεχόμενοι νὰ ὀφείλωσι τὴν ζωὴν των εἰς ἄλλο αἷτιον καὶ ὄχι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀνδρείαν, τῷ λέγουσιν, ὅτι ἐξέλιπον οἱ δεσμοὶ οὗτοι :

Ἀνδρόνικος ἀπέθνε, πῆγεν ἀεροφοσύνη.

Ἀνδρόνικος ἐχάθηνα, ἐχάθην ὁμοσίτω.

1) Πολίτου Παραδόσεις σ. 977 κ. ε.

2) Α' 131.

3) Archivio per lo studio delle tradizioni popolari 1960 σ. 444.

4) Σύροι ἢ Λευκόσυροι ὀνομάζονται καὶ οἱ Καππαδόκαι. Πρβλ. Στράβ. σ. 737 Στέφαν. Βυζ. λ. Σύρος.

Τὴν οἰκτρὰν τύχην τῶν τέκνων του μανθάνει ὁ Ἀνδρόνικος ἐξ ἀπαισίων σημείων. Ὁ ἄρτος, ὃν ἔτυχε νὰ τρώγῃ, μετεβλήθη εἰς λίθον καὶ ὁ οἶνος εἰς αἷμα. Ἐγερθεὶς προστάσσει νὰ τῷ κομίσωσι τὸ ρόπαλόν του, ὅπερ εἶχε βάρους τεσσαράκοντα λιτρῶν καὶ τὴν ἀμφίστομον σπάθην του, ἱππεύσας δὲ τὸν θαυμάσιον Ἴππον του σπεύδει πρὸς τὸν Συγρόπουλον. Οὗτος βλέπων ζῶντα τὸν ἀδελφοποιτόν του, ὃν ὑπέθετε νεκρόν, ἐρεύγεται τοὺς υἱοὺς τούτου, οὓς εἶχε καταπῆλῃ μετὰ τῶν θωράκων καὶ τῆς ἄλλης πανοπλίας αὐτῶν. Πάντες ἐξῆλθον τῆς κοιλίας αὐτοῦ ἀλώδητοι, πλὴν τοῦ Κωνσταντίνου, ἀπολέσαντος τὸν μικρὸν δάκτυλον¹⁾.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους, τὸ διὰ τοῦ καππαδοκικοῦ ἄσματος πιστούμενον, εἶναι ἀνανέωσις ἀρχαίων ἐλληνικῶν μύθων περὶ τῆς καταπόσεως τοῦ Ἰάσονος ὑπὸ τοῦ φυλάσσοντος τὸ χρυσοῦν δέρας δράκοντος, τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ τοῦ κήτους, εἰς δ' ἐξετέθη βορὰ ἡ Ἡσιόνη, καὶ τοῦ Περσέως ὑπὸ τοῦ μέλλοντος νὰ καταφάγῃ τὴν Ἀνδρομέδαν κήτους²⁾. Ὡς δ' ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ ἀκριτικοῦ ἄσματος ἀπώλεσε τὸν μικρὸν δάκτυλόν του, καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐμυθολογεῖτο ὅτι ἀπέβαλεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τὴν τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τρίχα. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι οὗτοι μῦθοι εἶναι σχεδὸν ἄγνωστοι, καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι διὰ τῆς ἀπὸ στόματος παραδόσεως διειρηγήθησαν παρὰ τῇ ἐλληνικῇ λαῷ. Τὸν περὶ τῆς καταπόσεως τοῦ Ἰάσονος ὑπὸ τοῦ δράκοντος οὗτος ἀρχαῖος συγγραφεὺς μνημονεύει, μᾶς ἀποκαλύπτει δ' αὐτὸν γραφῇ ἀρχαίου ἀγγείου. Ἀλλῇ ἀγιογραφίᾳ ἀπεικονίζει τὴν κατάποσιν τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ τοῦ κήτους· ἀλλὰ τὸν μῦθον τοῦτον, καθὼς καὶ τὸν περὶ καταπόσεως τοῦ Περσέως, μνημονεύουσι καὶ τινες σχολιασταὶ ποιητῶν.

Οὕτω δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰκριτικὰ τῶν λοιπῶν δημῶδων ἄσμάτων, διότι ἀνευρίσκοντες ἐν τινι ἄσματι τεκμήρια ἀσφαλῆ, χαρακτηρίζοντα αὐτὸ ὡς ἀκριτικόν, ἀνενδοιάστως συνάπτομεν πρὸς τοῦτο πάντα τὰ ἔχοντα τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἄσματα καὶ τὰς παραλλαγὰς αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἀναγνωρισθέντων δὲ μέχρι τοῦδε ἀκριτικῶν ἄσμάτων ἀπκριτίζεται, ὡς πρὸ μικροῦ εἰπομεν, πλῆρες τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ, περιλαμβάνον καὶ ἐπεισόδια ἄγνωστα εἰς τοὺς διασκευαστάς τοῦ ἔπους ἢ ἀπὸ σκοποῦ παραλειφθέντα ὑπ' αὐτῶν.

Πρὸς προσδιορισμὸν δὲ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐποιήθησαν τὰκριτικὰ ἄσματα, ἀναγκαζόμεθα ν' ἀρκεσθῶμεν εἰς ἐμμέσους τινὰς μαρτυρίας καὶ νὰ προσφύγωμεν εἰς εἰκασίας ἀφορμώμενοι ἐκ τινων ἐν αὐτοῖς τεκμηρίων. Τὰ

1) Δελτίον τῆς Ἱστορ. ἐταιρ. τ. Α' σ. 718—9.

2) Πολύτου σ. 979 καὶ.

Ιστορικά γεγονότα, ἅτινα ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἁσμάτων τοῦ τῶν, ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν ἀγώνων πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους, καὶ προπάντων εἰς τὰς ἐνδόξους στρατείας ἐπὶ τὴν Ἀσίαν τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ἡ λαμπροτάτη περίοδος ἐκείνη τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας, ἣν ὁ σύγχρονος Γάλλος ἱστοριογράφος αὐτῆς Schlumberger εὐστόχως ἐκάλεσε βυζαντινὴν ἐποποιίαν, παρέσχεν ὄντως τὴν ποιητικὴν ὕλην πρὸς σχηματισμὸν ἐθνικοῦ ἥρωϊκοῦ ἔπους. Ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τοῦ κράτους, παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Εὐφράτου, ἐν τῇ Ταύρῳ καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐν τῇ Ἀμανῷ, ἐφρούρουν τὰς κλεισούρας οἱ Ἀκρίται, «οἱ τὰς ἄκρας προνοούμενοι» φύλακες στρατιῶται τῆς μεθορίου. Οἱ Ἀκρίται, ἀντιστοιχοῦντές πως πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἀρματολούς, ἔργον εἶχον, ὥς ὀρίζει ἐγχειρίδιον τῆς πολεμικῆς τέχνης, οὗ ἡ συγγραφὴ ἀποδίδεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον Φωκᾶν, «πάσῃ μηχανῇ καὶ προθέσει καὶ ἀγρύπνῳ ἐπιμελείᾳ σπουδάζειν καὶ ἀγωνίζεσθαι τὰς τῶν Ρωμίων χώρας διαφυλάττειν τῆς τῶν πολεμίων ἐπιδρομῆς ἄσινεῖς καὶ ἀναισθητάτους». Πλὴν δὲ τῆς συντεταγμένης ταύτης δυνάμεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὑπῆρχον ἐν τῇ μεθορίᾳ καὶ τὰσύντακτα σώματα τῶν Ἀπελάτων, ἅτινες παρουσιάζουσιν ἀναλογίαν τινα πρὸς τοὺς Κλέφτας τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἡ σχέσις τούτων πρὸς τὸ κράτος ἦτο χαλαρωτάτη, ἀπὸ λαγμέναι δὲ τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς ὑπεῖχον οἱ τιμαριῶχοι στρατιῶται τῶν ἀκριτικῶν θεμάτων, ἐλητίζοντο τὴν ἐχθρικὴν γῆν. Ἀλλ' ἡναγκασμένοι ὑπάρχοντες τὸν βίον ἐκ τῆς λείας, οὐδένα δὲ ἀναγνωρίζοντες περιορισμὸν, συχνάκις ἐκάκουν καὶ τοὺς ὁμοθρήσκους, καὶ διὰ τοῦτο περιήρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀκρίτας. Ἐκλήθησαν δ' ἀπελάται ὡς «τὰς ἀλλοτρίας ἀγέλας ἀπελαύνοντες» κατὰ τὴν ἐν βυζαντινῷ νόμῳ φράσιν¹), διότι ἡ ἀρπαγὴ βροσκημάτων ἐθεωρεῖτο τὸ κύριον ἔργον αὐτῶν, οὗ ἕνεκα τὸ ὄνομά των λαμβάνεται ἐνίοτε ὡς συνώνυμον τοῦ ληστευῦ καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ὀνομάζει λησταρχεῖον τὸ ἔπος τοῦ Ἀκρίτου. Διάγοντες βίον τυχοδιωκτικὸν καὶ φιλοκίνδυνον ὥρμων εἰς γενναίας καὶ παραδόλους πράξεις, ἀναδεικνυούσας τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν αὐτῶν.

Οἱ πόλεμοι τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατῶν πρὸς τοὺς Ἀραβὰς καὶ τὰ ποτελέσματα αὐτῶν, δυσπερίληπτα διὰ τὸ μέγεθος, δὲν ἐπενήργουν ἐπὶ τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ, ὅσον οἱ συνεχεῖς καὶ ἐπίμονοι ἀγῶνες τῶν ἀκριτῶν

1) Ὁ Krumbacher (Byz. Litteraturgeschichte σ. 418) γράφων ὅτι μέχρι τοῦδε ἀσφαλμένως ἡρμηνεύθη ἡ λέξις ἀπελάτης ὡς σημαίνουσα τὸν ἀπόδλητον, δὲν ἐγίνωσκε βεβαίως ὅτι ἐν ἑτοῦς περίπτῳ πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματός του κατεδείξαμεν τὴν ὀρθὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐν Ἑγκυκλοπαιδικῇ λεξικῇ τ. Β' λ. ἀπὸ λήγεται.

πρὸς τοὺς μουσουλμάνους καὶ τῶν ἀπελατῶν πρὸς τοὺτους καὶ πρὸς τοὺς ἀκρίτας. Ἡ ἐντύπωσις τῶν ἀγώνων τούτων ἦτο βαθυτάτη, ἐνῷ δὲ τὰ τρόπαια τῶν βασιλικῶν κατορθωμάτων ὕμνουν αὐλικοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Θεοδόσιος ὁ διάκονος ἢ ὁ Ἰωάννης ὁ Γεωμέτρης, δι' ἀμοίρων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ποιητικῆς ἐξάρσεως ρητορικῶν κατασκευασμάτων, ἀνώνυμοι ποιηταὶ τοῦ λαοῦ ἔψαλλον μετὰ δυνάμεως καὶ ἀπλότητος τὰ κλέα τῶν ἐν ταῖς μεθορίαις τοῦ κράτους ἡρωικῶν προμάχων τῆς χριστιανοσύνης.

Ἄλλ' ἡ ἡρωϊκὴ ποίησις, ὅσον ἐγγυτέρω εἶναι πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τόσον πιστοτέρην καὶ μᾶλλον ἀδιάφθορον διατηρεῖ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν· ἂν δ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ ἱστορικὴ παράδοσις παραμένῃ ζῶσα παρὰ τῷ λαῷ, ἡ δημώδης ποίησις, καθ' ὅσον ἀπομακρύνεται τῶν γεγονότων, μεταβάλλει καὶ ποικίλλει ταῦτα διὰ τῆς φαντασίας προσδίδουσα εἰς αὐτὰ τὴν γοητείαν τῶν θαυμασιῶν ἀκουσμάτων, μέχρις οὗ ὁ ἱστορικὸς πυρὴν καταστῇ δυσδιάκριτος ἐκ τῶν περιβαλλόντων αὐτὸν μυθικῶν στοιχείων. Ἀμυδραὶ ἀπηχήσεις γεγονότων συμφύρονται πρὸς τοὺς ἀρχαίους μύθους, οὓς διεφύλαττεν ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, ἀναζωπυρουμένους διὰ τῆς συναφείας πρὸς νεωτέρους ἥρωας, παλαιαὶ παραστάσεις ἀναπτύσσονται καὶ ἀποτελοῦνται οὕτω ποιητικὰ δημιουργήματα θαλερὰ καὶ ἀκμαῖα.

Κατὰ τοὺς χρόνους, εἰς οὓς ἀναφέρονται τὰ κριτικὰ ᾄσματα, τὸ βυζαντινὸν κράτος ἦτο κύριον τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Εὐφρατίας. Αἱ μάχαι τῶν Ἀκρίτων συνάπτονται παρὰ τὴν Εὐφράτην· ὁ Διγενὴς διαβαίνει τὸν ποταμὸν καὶ πολεμεῖ πρὸς τοὺς ἐν τῇ λειστέρᾳ ὀχθῇ Σαρκαηνούς· εἰσβάλλοντες δ' οἱ Ἀκρίται εἰς τὴν Βαβυλωνίαν ἀποκομίζουσιν ἐκεῖθεν πολύτιμον λείαν· συγχρόνως δ' ἀναφέρονται καὶ Σαρκαηνοὶ ἐν Καππαδοκίᾳ. Ταῦτα ἀνάγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸν δέκατον αἰῶνα. Εἶναι δὲ πιθανόν, ὅτι τὰ ᾄσματα ἐποιήθησαν ὕστερον, ὅτε μετὰ πρᾶλευσιν χρόνου τινὸς ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ περικαλλύνουσα καὶ μεγαλοποιούσα τὰ ἔργα τῶν χριστιανῶν πολεμιστῶν εἶχε διαπλάσῃ ποικίλας περὶ αὐτῶν τοπικάς· παραδόσεις καὶ εἶχεν ἀπεργασθῇ τύπους ἡρώων περιληπτικούς, εἰς οὓς συνεχέντρον τὰς ἐπὶ μέρους διηγήσεις.

Ἄλλ' ἂν ἀδυνατοῦμεν νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριδέστερον πότε ἐποιήθησαν τὰρχέτυπα ἀκριτικὰ ᾄσματα, εἶναι γνωστὸς ὅμως ὁ χρόνος, καθ' ὃν δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ποίησις αὐτῶν. Ὅτε οἱ ἀκρίται ἐξέλιπον οὐ μόνον τὸν Ταῦρον καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς κλεισούρας τῶν περιορισθέντων σφόδρα ὀρίων τοῦ κράτους, ὅτε ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἠῤῥανε καὶ ἡ ἀναρχία ἐπεκράτει ἀνὰ πάσας τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας, βεβαίως τότε εἶχε σιγήσῃ πλέον ἡ δημώδης μοῦσα καὶ αἱ πρὸ ποδῶν συμφοραὶ ἔφερον τὴν λήθην τῶν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους ἀνδραγαθιῶν τῶν ἀκριτῶν. Ἐπὶ Μιχαήλ τοῦ Παλαιολόγου ἔπαυεν ἡ χορηγία ἐτησίου μισθοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου εἰς τοὺς ἀκρίτας, καὶ ἡναγκάσθησαν οὗτοι καταλιπόντες ἀφρουρή-

τους τὰς ἄκρας νὰ μεταναστῶσιν εἰς τὰ ἐνδότερα. Τὰ ὀλέθρια ἐπακολούθηματά τῆς ἀποφάσεως ταύτης κατενοήθησαν ὑστερον. Ὡς παρατηρεῖ βυζαντινὸς (ιστορικός¹⁾), τὸ μέτρον τῆς διαλύσεως τῶν ἀκριτικῶν φρουρῶν «ὥς αὐθενδὸς ἄξιον παροραθὲν ἐν ἀρχαῖς, μέγιστον ὑστερον ἔδοξε Ρωμαίοις ἀτόχημα, καὶ τὰ μάλα μεγίστων αἰτίων συμφορῶν». Ὅθεν πιθανώτατον φαίνεται ὅτι κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ποίησις ἀκριτικῶν ἁσμάτων· διότι οἱ καιροὶ δὲν ἦσαν πρόσφοροι, ἐξ ἀρχῆς μὲν τοῦ αἰῶνος ἀναστάτου ὄντος τοῦ κράτους ἐκ τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως καὶ τῶν πρὸς τοὺς Φράγκους ἀγώνων καὶ ἐκ τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, περὶ τὰ τέλη δ' αὐτοῦ διαλυθείσης τῆς ἀκριτικῆς δυνάμεως.

Ὅτι δὲ τὰκριτικὰ ἅσματα ἐφέροντο ἀνὰ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα συνάγεται σαφῶς ἐκ μαρτυρίας τοῦ Πτωχοπροδρόμου. Οἱ ἐκδόται τοῦ Τραπεζουντίου χειρογράφου φέρουσι τὴν μαρτυρίαν ταύτην εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ ἥρως τοῦ ἔπους δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ ἦτο πρόσωπον ἱστορικόν· ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη ἐμφαίνει μᾶλλον ὅτι αἱ περὶ τοῦ Ἀκρίτου παραδόσεις καὶ τᾶσματα ἦσαν διαδεδομένα καὶ γνωστότατα ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἐν τῇ σατίρᾳ αὐτοῦ κατὰ τῶν ἡγευμένων, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ποικίλων ἐδεσμάτων, ἅτινα παρατίθενται εἰς αὐτοῦ, ὁ ἡμιότιων καλόγηρος εὐχεται νὰ συνέτριβε διὰ τοῦ ροπάλου τοῦ τῆς κατὰ κράτος τραπέζας ἄλλος τις Ἀκρίτης, αἰτηνίζων ἐπὶ τῆς

Καὶ τις Ἀκρίτης ἕτερος, καὶ καὶ ἄλλος τότε,
καὶ τὰς ποδὰς του νὰ μπερδεύῃ νὰ τοῖσιν τὸ ραβδὸν του,
καὶ μέσον νὰ κατέδηκεν, εὐθύς ὡς ἀκουρίττης,
καὶ νὰ τοὺς ἐσυνέτριψεν τοὺς παλαμνίους μίσσους 2).

Καὶ ἐνταῦθα μὲν ἡδύνατό τι; νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ ἀπλῶς ἓνα τῶν γενναίων Ἀκριτῶν, τῶν φρουρούντων τὰ μεθόρια τοῦ κράτους, ἂν καὶ ἡ φράσις «Ἀκρίτης ἕτερος» ὑποδεικνύει ὅτι ἀναφέρεται εἰς ὀνομαστόν τινα ἥρωα, τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἀκρίτην. Οὐδεμία ὅμως ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τῆς ἐννοίας ἐτέρου χωρίου τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἐν ᾧ τὸν αὐτὸ κράτορα Μανουήλ τὸν Κομνηνόν, εἰς ὃν προσφωνεῖ τὸ ἔργον του, ἀποκαλεῖ «νέον Ἀκρίτην» ³⁾. Τὴν ὑπαρξιν δημωδῶν ἀκριτικῶν ἁσμάτων ὑποσημαίνει καὶ παλαιότερα τις μαρτυρία. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ὁ Ψελλὸς θέλων νὰ ἐξάρῃ τὸ γένος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Δούκα, λέγει: «Τὸ «μὲν ἄνω γένος ἀδρόν τε καὶ εὐδαιμον καὶ ὀρεῖον αἱ συγγραφαὶ ἄδουσι· «διὰ στόματος γοῦν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἅπασιν ὁ Ἀνδρόνικος ἐκεῖνος καὶ ὁ

1) Νικηφόρ. Γρηγορ. Ε' σ' 2 σ. 138 Bonn.

2) Πρόδρομ. Γ' στ. 130 σ. 58 Legrand.

3) Αἰτ. σ. 546 σ. 96 Legrand.

«Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Πανθήριος, οἱ μὲν ἐξ ἄρρενος γένους, οἱ δὲ τοῦ θή-
«λεος τούτου προσήκοντες» ¹⁾). Ταῦτα δεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Ψελλοῦ
ἔφέροντο δημώδη ἄσματα περὶ ἀνδραγαθίων ἡρώων, οἵτινες ἔφερον ὀνόματα
γνωστότατα ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων· ἀλλ' ἡ ἀναζητήσις τῆς ἱστορικῆς
ὑποστάσεως τῶν ὀνομάτων τούτων εἶναι ἀχρυσφαλῆς καὶ ἀδέδαιτος.

Ὡς τεκμήριον τῆς μεγάλης διαδόσεως ἀνὰ πάσης τῆς ἐλληνικῆς χώρας
τῶν ἀκριτικῶν παραδόσεων δύναται ἴσως νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ τοπωνυμία «τοῦ
Διγενῆ τὸ λιθάδι», ἀναφερομένη ἐν κρητικῷ ἐγγράφῳ τοῦ 1182, δημοσι-
ευθέντι ὑπὸ τοῦ Hopf ²⁾). Ὅτι δὲ ἡ τοπωνυμία συνάπτεται πρὸς τὸν ἐπι-
κὸν ἥρωα καὶ ὄχι πρὸς ἄλλον τινὰ ὁμώνυμον αὐτῷ ἀποδεικνύουσι πιθανὸν
σημεριναὶ κρητικαὶ τοπωνυμίαι φέρουσαι τὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ καὶ πολλαὶ
κρητικαὶ παραδόσεις περὶ αὐτοῦ. Ὁ ἥρως προσέλαθεν ἐν ταύταις τὰς δια-
στάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον· διότι,
καθ' ὅσον αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις ἀπεμακρύνοντο τῆς κοιτίδος αὐτοῦ,
προσελάμβανον χαρακτῆρα φανταστικώτερον καὶ θαυμασιώτερον ³⁾).

Ἡ προέλευσις τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων εὐλόγων εἶναι βεβαίως ν' ἀνα-
ζητηθῇ ἐν τοῖς τόποις τῶν ἀγώνων τῶν ἀκριτῶν, ὅπου πιθανώτατον εἶναι
ὅτι διεπλάσθησαν αἱ πρῶται ἐπιχώριοι παραδόσεις. Ἀκριτικὰ ἄσματα ἀφθο-
ροῦσιν ἐν τῷ Πόντῳ, διατηροῦντα μᾶλλον ἀδύνατον τὸν ἀρχικὸν τύπον
ὃν βλέπομεν ἀλλοιοῦμενον καὶ παραφθαιρόμενον ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τῶν
ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν. Καὶ ἡ Κύπρος διέσωσεν εὖ καὶ ὀλίγα ἀκριτικὰ ἄ-
σματα, καὶ ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον πλήρη καὶ ἁρτιά. Ἀλλὰ καὶ τὰρχέ-
τυπα τῶν ἄσμάτων τούτων οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι δὲν ἐποιήθησαν ἐν Κύ-
πρῳ, ἔπου οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἀκριταὶ καὶ ἀπελάται, ἀλλ' ἐκομίσθησαν ἄλ-
λοθεν. Τεκμήριον σπουδαιότατον τῆς ποντικῆς προελεύσεως τῶν κυπριακῶν
ἄσμάτων, κατὰ τὴν εὐστοχωτάτην παρατήρησιν Κυπρίου λογίου ⁴⁾), παρέχει
ὁ τύπος **Ἐλενος** ἐν ἐνὶ τούτων. Δράκοι Ἐλεναι, ἤτοι ἀνδρειωμένοι Ἕλλη-
νες, καλοῦνται εἰς τὰ ποντικὰ ἄσματα οἱ Ἕλληνες στρατιῶται, ἐν Κύπρῳ
δὲ ὁ ἐπιχώριος τύπος εἶναι Ἕλληνας ἀκουομένου τοῦ διπλοῦ λ καὶ τοῦ η
ὡς ἡ προφερομένου. Ὁ ἀλλότριος τοῦ κυπριακοῦ ἰδιώματος τύπος εἶναι μαρ-
τύριον ἀψευδὲς τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἄσματος ἐκ τῆς χώρας, ὅπου ἐπιχωριάζει
ὁ τύπος οὗτος. Ἡ ἐξέτασις δὲ τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν
εἰσῆχθησαν τὰσματα εἰς τὴν Κύπρον, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Βέβαιον ὁμως

1) Ψελλοῦ Ἐκκτονταστηρίς ἐν Σάθῃ Μss. βιβλ. τ. Α' σ. 260.

2) Hopf Griechenland in Mittelalter (Ersch u. Gruber, Encyklopädie τμήμ. I τόμ. 86 σ. 179.)

3) Πολίτου Παραδόσεις σ. 751.

4) Σίμος Μενάρδος ἐν τῇ περιοδικῇ Ἀκρίτῃ 1904 τ. Α' σ. 297.

δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι δὲν ἐγένετο τοῦτο, ὡς ὑπετέθη, ὅτε ὁ Τιδέριος ὁ Β' ἐπεμφε στρατιώτας πρὸς φύλαξιν τῆς νήσου οὔτε ὅτε ὁ αὐτὸς βασιλεὺς διέταξε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Κυπρίων ἀπὸ τοῦ Πόντου, ὅπου τοὺς ἐγκατέστησεν ὁ προκάτοχός του, ἥτις ἤρχισε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ὁγδοὺν ¹⁾).

Καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ φέρονται ἀκριτικὰ ἄσματα, εὐάριθμα μὲν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τοῦ Πόντου, ἀλλ' ἐπίσης ἀρχαῖζοντα τὴν μορφήν. Εἶναι δὲ ἡ Καππαδοκία ἡ χώρα, ἐν ἣ ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τῶν ὑπὸ τῶν ἁσμάτων ἐκτεθειμένων πράξεων, ἐν ἣ διεξήγετο ὁ σθεναρὸς καὶ ἐπίπονος ἀγὼν τοῦ ἐλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον καὶ πιθανώτατον φαίνεται, ὅτι εἶναι ἡ πρώτη κοιτὶς τῶν ἁσμάτων τούτων. Ὅτι ὀλίγα μόνον διεσώθησαν δὲν εἶναι ἄπορον· ἂν ἐνθυμηθῶμεν τοὺς δεινοὺς κλύδωνας, οἵτινες ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐχείμασαν τὸν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἐλληνισμόν, θὰ θαυμάσωμεν μᾶλλον πῶς καὶ τοσαῦτα περιελείφθησαν.

Ἀλλ' εἴτε ἐν Καππαδοκίᾳ εἴτε ἐν Πόντῳ, πάντως ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρήχθη τὸ ἀκριτικὸν ἔπος. Ἡ χώρα, ἐν ἣ ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν χρόνων ἔθαλλεν ἀκμαῖος ὁ ἐλληνισμός, ἡ θάλασσα καὶ τὸ ἔρεισμα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἐξ ἧς πρὸ πάντων ἠρύετο τοῦτε νέας καὶ δυνάμεις πρὸς ἐρρωμένην ἄμυναν τῶν ἀπειλούντων αὐτὸ κινδύνων, ἡ χώρα ἐκείνη, εἰς ἣν καὶ σήμερον μετ' ἐλπίδων προσδλέπει τὸ ἔθνος, εἶναι ἡ γενέτειρα τῆς ἐπικύβερτος προήσεως, τῆς περιλαμβανούσης τὰ ἰδιώτη τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς.

Τελευταῖον ὑπολείπεται νὰ διαλάβωμεν περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ ἔπους καὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὰ δημοτικὰ ἄσματα. Τὰ φερόμενα μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῇ ἐλληνικῇ λαῷ ἀκριτικὰ ἄσματα εἶναι, ὡς εἵπομεν ἤδη, πολυαριθμα. Ἐν συλλογῇ τῶν ἐλληνικῶν ἁσμάτων, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, ἦν κατήρτισα, τὰκριτικὰ συμποσοῦνται εἰς 1350 περίπου, συνυπολογιζομένων καὶ 600 περίπου, ὧν ἡ κατάταξις εἰς τὰκριτικὰ δὲν εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως, εἰς λ. χ. ὁ κύκλος τῶν ἁσμάτων περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. Ἐλπίζομεν δ' ὅτι συμπληρουμένης τῆς συλλογῆς καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν θ' αὐξηθῇ κατὰ πολὺ. Ὅπως ἐκτιμήσῃτε τὸ πλῆθος τῶν ἁσμάτων τούτων, ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσω ἡμᾶς, ὅτι ἡ συλλογὴ τῶν ἐλληνικῶν δημοτικῶν ἁσμάτων τοῦ Passow, ἡ περιέχουσα σχεδὸν πάντα τὰ προεκδεδομένα, περιλαμβάνει 650 ἐν ὅλῳ ἄσματα, ἐξ ὧν ἀσφαλῶς καὶ ἀναμφισβητήτως ἀκριτικὰ εἶναι μόνον 23 ²⁾).

1) Αὐτ. Τὴν γνώμην περὶ διαδόσεως τῶν ἁσμάτων εἰς Κύπρον καθ' ὃν χρόνον ὁ Τιδέριος ὁ Β' ἐπεμφεν εἰς τὴν νήσον στρατιώτας ἐξήνεγκεν ὁ Σάθας (Μεσαιων. βιβλ. τ. Βι σ. 77.).

2) Passow ἀρ. 426—432. 436—440. 448. 449. 482. 486, 490. 451. 508—510. 516. 526.

Οἱ ἐκδύται τῆς πρώτης γνωσθείσης τραπεζουντίας διασκευῆς τοῦ ἔπους Σάθας καὶ Λεγρὰνδ ὑπέδειξαν τὴν συνάφειαν δημῶδων τινῶν ᾠσμάτων πρὸς τὸ ἔπος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ κατέλεξαν εὐάριθμά τινα δημῶδη ᾠσματα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. Ὁ Σάθας καὶ ὁ Λεγρὰνδ ἰσχυρίσθησαν ὅτι οἱ ποιηταὶ τῶν ᾠσμάτων τούτων μετέβαλον καὶ παρεμόρφωσαν τὴν ἐν τῷ ἔπει ἱστορικὴν παράδοσιν. Ὁ K. Dieterich ¹⁾ ἀναγνωρίζει εἰς τᾶσματα ἀπηχήσεις χαρακτηριστικῶν ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους. Ὁ Ἀντώνιος Μηλιαράκης ²⁾ εἶναι κατηγορηματικώτερος ἀποφαινόμενος, ὅτι πλὴν τοῦ ὀνόματος οὐδεμία ἄλλη ὁμοιότης τοῦ ἔπους καὶ τῶν ᾠσμάτων ὑφίσταται, καὶ θεωρεῖ πιθανὸν ὅτι τᾶσματα εἶναι μεταγενέστερα τοῦ ἔπους, ἢ τοῦλάχιστον ὅχι τόσον διαδεδομένα ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις· διότι φαίνεται εἰς αὐτὸν ἄπορον (καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν λίαν εὐλόγως) πῶς ποιητὴς ἔπους, ἔχοντας ὑπόθεσιν τὰ κατορθώματα ἑνὸς τῶν ἐθνικῶν ἡρώων τῶν χρόνων του, δὲν ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς ποιήσεως τῶν δημοτικῶν τούτων ᾠσμάτων καὶ δὲν ἐτράπη εἰς μίμησιν αὐτῶν. Ὁ Krumbacher ὁμοῦ καὶ ἄλλοι τινὲς περιορίζονται εἰς τὸ νὰ μνημονεύσωσιν ὅτι καὶ τὸ ἔπος καὶ τᾶσματα ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὕλην μὴ ἀπτόμενοι μὲν τοῦ ζητήματος τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποκλίνοντες εἰς τὴν γνώμην περὶ τῆς ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ ἔπους γενέσεως καὶ διαδόσεως τῶν ᾠσμάτων. Τέλος ὁ G. Wartenberg ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ περὶ τοῦ ἔπους ³⁾ ἐξήνεγκεν ἐν παραρτήρᾳ τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους δὲν ἔλαβε χρῆσιν ἔλου τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου καὶ ὅτι τὰ κατὰ μέρος ᾠσματα δὲν ἀναχωνεύθησαν ἐν αὐτῷ, ὥς συνέβη εἰς τὰ ὁμηρικὰ καὶ τὰ γερμανικὰ ἔπη.

Ὡς ἐπιχείρημα σπουδαῖον ὑπὲρ τῆς γνώμης τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι ἐκ τοῦ ἔπους ἀπέρρευσαν τὰ δημῶδη ᾠσματα ἠδύνατο νὰ προσαχθῇ τὸ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ᾠσμα, μάλιστα δ' ἡ ἐσχάτως δημοσιευθεῖσα κυπριακὴ παραλλαγὴ αὐτοῦ ⁴⁾. Τὸ ᾠσμα τοῦτο ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ ἔπους· διότι πραγματευόμενον ἐν μόνον ἐπεισόδιον τοῦ κύκλου τῶν ἀκριτικῶν ᾠσμάτων περιλαμβάνει καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ἄλλων ἐπεισοδίων· εἶναι τρόπον τινὰ ἀνακεφαλαίωσις τῶν ᾠθλῶν τοῦ Διγενῆ, ἢ δὲ ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ ἥρωος ἀφήγησις ἐμποιεῖ τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι μέρος μακροτέρας διηγήσεως. Καὶ ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς τε διατυπώσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ᾠσματος πρὸς τὸ τελευταῖον βιβλίον τῆς διασκευῆς τοῦ ἔπους τοῦ Ἑσχωρικίου κώδικος φαίνεται ἐνισχύουσα τὴν ὑπόθεσιν

1) *Ev Byz. Zeitschrift* τ. XIII σ. 55.

2) *Βυζαντινὸς Διγενὴς Ἀκρίτας* σ. 16'.

3) *Das mittelgriechische Heldenlied von Basileios* D. Genis A. Britas Berli 1897 σ. 21.

4) *Ἀκρίτας* 904 τ. Α' σ. 257 κέ.

ταύτην. Διότι ἡ δημώδης ποίησις δὲν προβαίνει πέρα τῆς ἐπεισοδιακῆς καὶ κατὰ μέρος αὐτοτελοῦς ἐπεξεργασίας τῆς ἐπικῆς ὕλης, ἡ δὲ συμπλοκὴ ἐπεισοδίων εἶναι τεκμήριον ἐπιδράσεως τεχνικῆς ποιήσεως. Ἄλλ' ἀκριδῶς τὸ ἄσμα τοῦτο δεικνύει μᾶλλον, ὅτι εἶναι τόσον γνωστὰ εἰς τὸν λαὸν αἱ συναφεῖς καὶ εἰς τὰ οὐσιώδη ὁμοειδεῖς δημῶδεις παραδόσεις περὶ τοῦ Διγενῆ, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἄπορος ἡ συγχώνευσις πολλῶν ἐπεισοδίων. Δηλονότι ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῆς ἐπικῆς ὕλης ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐχώρησε περαιτέρω τῶν ἄλλων λαῶν. Περὶ τούτου δὲ πειθόμεθα καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων λόγων.

Ἐκ τοῦ ἔπους ἦτο ἀδύνατον νὰ παραχθῶσι δημῶδη ἄσματα, περιέχοντα ὕλην μὴ περιλαμβανομένην ἐν αὐτῷ. Παραλαμβάνει μὲν ὁ λαὸς ἐκ τῆς τεχνικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ παραλαμβανόμενα ἀφομοιώνει πρὸς τὰ ἴδια διὰ παραλείψεως στίχων καὶ προσαρμογῆς τῶν ὑπολοίπων πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τὸ μουσικὸν συναίσθημα αὐτοῦ. Ἐπειτα κύριος χαρακτὴρ τῶν ἐπικῶν ἁσμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἐπικράτησις τοῦ δραματικοῦ στοιχείου ἐν αὐτοῖς. Ὁ γοργὸς διάλογος καὶ ἡ παρσιώπησις τῆς εὐκόλως ἐκ τούτου νοουμένης δράσεως εἶναι οὐσιῶδες γνῶρισμα τῶν ἁσμάτων. ὅπερ δὲν ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Τὸ δὲ σπουδαιότερον ἀκριτικὰ ἄσματα γινώσκουσιν ἐπεισόδια μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ ἔπος, τὰ ὅποια ὅμως φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς διασκευαστὰς αὐτῶν. Οὕτω τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκας τοῦ Διγενῆ, ὑπὸ τῶν ἀπελατῶν, περὶ τοῦ πολυπληθὲς φέρονται δημῶδη ἄσματα, ἐν οὐσιᾷ διασκευῇ ἐκτίθεται, ἀλλὰ τοῦτο ὑπαινίσσονται δύο στίχοι τῶν διασκευῶν 1).

Ἐκ τῆς γνώσεως δὲ τῶν ἀκριτικῶν ἁσμάτων ἐξηγοῦνται αἱ συμπληρώσεις τοῦ ἔπους καὶ αἱ παραλλαγὰι τῶν διαφόρων διασκευῶν, μάλιστα δὲ τῆς τοῦ Ἐσχωριαλίου χειρογράφου καὶ ἐκείνης, ἐξ ἧς ἐγένετο ἡ ρωσικὴ μετάφρασις. Ἀλλὰ πῶς συνέβη, ἐνῷ τοιαύτη ἦτο ἡ πηγὴ τῶν διασκευῶν, ὁ ἀδρὸς χυμὸς τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων ν' ἀποξηρανθῇ ἐν αὐταῖς καὶ ν' ἀμαυρωθῶσι τὰ λαμπρὰ χρώματ' αὐτῶν ἐξωγραφείτο ὁ ἀκριτικὸς κόσμος, ἀμυδρὰ δὲ μόνον ἵχνη νὰ διατηρηθῶσι τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀρρενωπῆς ποιήσεως, τῆς διακρινούσης τὰ δημιουργήματα τοῦ λαοῦ; Ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι οἱ διασκευασταὶ δὲν ἐσχόπουν νὰ γράψωσιν ἐπικὸν ποίημα, ἀλλ' ἔμμετρον ἱστορίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῆς σφόδρα εὐδοκιμούσης κατὰ τοὺς χρόνους αὐτῶν Χρονικῆς συνόψεως τοῦ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ζήσαντος Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ. Ὅθεν ἐκ τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων πρέλαβον μόνον ὅ τι ἐνόμισαν ὅτι εἶχεν ἱστορικὴν ὑπόστασιν ἐξοβελίσαντες πᾶν ὅ τι ἐθεώρουν φανταστικὸν καὶ ἀπίθανον καὶ προσθέσαντες ἑσας ἱστορικὰς εἰδήσεις συναφεῖς

1) Κρυπτογράφ. Δ. 96ῶ—6. Τραπεζοῦντ. 1469. Ἀνδρ. 2335. Ἐσχωρ. σ. 335 στ. 74—5, ὅπου γραπτέον «νὰ μὲ ἀφαρπάξουν» πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου.

πρὸς τὰ ἐκτιθέμενα ἐγίνωσκον. Βλέπομεν δὲ αὐτοὺς προσπαθοῦντας νὰ πείσωσι τὸν ἀναγνώστην, ὅτι μόνον βέβαια γεγονότα ἀφηγοῦνται μὴ ἀπομακρυνόμενοι τῆς ἱστορικῆς ἀκριθείας. Τὰ μαρτυρούμενα ὑπ' αὐτῶν, λέγουσι, δὲν εἶναι μῦθοι, ὥς πολλὰ τῶν ὑπὸ τῆς ἱστορίας παραδεδομένων, ἀλλὰ καθαρὰ ἀλήθεια ¹⁾. Οἱ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἥρωες, ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ἑκτωρ, εἶναι ψευδῆ πλάσματα τῶν μύθων, ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν καὶ οἱ σύγχρονοι ἢ μικρὸν παλαιότεροι τοῦ Διγενῆ ἥρωες «ἐκχυρήσαντο καυχήματα ψευδῶδη». ὅσα ὁμως περὶ αὐτοῦ ἢ τῶν προγόνων αὐτοῦ λέγονται εἶναι «ἀληθινὰ καὶ μεμαρτυρημένα».

Πάντε γὰρ αὐτὸς ἐπραξε καὶ μηδεὶς ἀπιστήτω.

Ἀλλὰ παρὰ τὰς προσπάθειάς τῶν διασκευαστῶν πρὸς ἀποκάθαρσιν τῆς ἱστορικῆς ὕλης ὑπελείφθησαν καὶ πολλαὶ θαυμάσιαι καὶ ἀπίθανοι διηγήσεις, αἵτινες δύσκολον εἶναι νὰ πιστευθῶσιν ὥς ἀληθιναί. Ἀλλὰ καὶ ταύτας παρακκαλοῦσι τὸν ἀναγνώστην νὰ μὴ νομίσῃ ψευδεῖς· διότι, ἂν καὶ φαίνονται ἄπιστα τὰ κατορθώματα τοῦ Διγενῆ, εἶναι ὁμως ἀληθῆ, ἐπειδὴ ἦσαν θέλημα Θεοῦ, πάντα δέ, καὶ τὰ θαυμασιώτατα, εἶναι δυνατὰ τοῦ Θεοῦ θέλοντος.

ὅπου γὰρ βούλεται Θεὸς αὐτὸν ποιεῖν.

Ἐποίχιλλον δὲ τὴν ἱστορικὴν ἐκθεσὶν διὰ τῶν ἀπὸ κοσμημάτων, εἰς αἵμα καὶ ἐκφυλάσας, εἰς ἀετὶ μένιζον καὶ βαρύνον σιγουργεῖν, ἥτοι περιγραφὰς πανοπλιῶν, ἀνακτόρων, κήπων καὶ τοιῶνδε δι' ἠθικῶν διδασκαλιῶν καὶ ψυχωφελῶν παραινήσεων. Οἱ διασκευασταί, οἵτινες, ὥς οἱ πλείστοι τῶν βυζαντινῶν, ἄσκοπον ἐθεώρουν πᾶσαν γλῶσσαν, ἂν δὲν ἐστήριζε τὴν εὐσέδεικν, διὸ καὶ τὰς περιγραφὰς ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ αὐτὰς τὰς δημῶδεις παροιμίας ἐλάμβανον ὡς ἀφορμὴν πρὸς ἀνάπτυξιν θεολογικῶν ἐννοιῶν, οἱ διασκευασταὶ οὗτοι δὲν παρέλιπον νὰ ἐποικοδομήσωσιν ἐπὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν παθῶν τοῦ Διγενῆ διδασκαλίαν ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς. Ἀμφότερα δὲ ταῦτα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔπους, τὸ διδακτικὸν καὶ τὸ ρητορικόν, εἶναι παντελῶς ἀλλότρια τῆς δημῶδους ποιήσεως καὶ οὐδὲ ἴχνος αὐτῶν εὐρίσκομεν εἰς τέκτρικὰ ᾄσματα ²⁾.

Τοιαύτης δ' οὔσης τῆς ἱστορικῆς ὕλης τοῦ ἔπους, ἄγονοι καὶ μάταιαι ἀποδεικνύονται αἱ προσπάθειαι πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἦχμασεν ὁ Διγενής, καὶ συνταύτισιν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἡρώων τοῦ ἔπους πρὸς ἱστορικὰ πρόσωπα. Ἱστορικὰ εἶναι, ὥς πρὸ ὀλίγου εἶπομεν, μόνον αἱ παρεντιθέμεναι εἰδήσεις, ἃς οἱ διασκευασταὶ ἐθεώρουν συναφεῖς πρὸς τὴν διήγησιν. Ὑπετέθη δτι ἀσφαλῆ βάσιν πρὸς συγχρονισμὸν παρεῖχεν ἡ ἐν τῇ

1) Κρυπτοφέρρ. Δ. 27 καὶ. Τραπεζ. Α. 796 καὶ. Ἀνδρ. 1227 καὶ.

2) Πλὴν ἴσως τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ κήπου τοῦ Ἀκρίτα.

διασκευῇ τοῦ τραπεζουντίου χειρογράφου καὶ τοῦ τῆς Ἀνδρου μνημονευομένη ἐπίσκεψις τοῦ Διγενῆ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ, ἂν καὶ δὲν ὠρίζετο τίς τῶν τεσσάρων ὁμωνύμων αὐτοκράτῶρων ἦτο οὗτος. Ἀλλ' ἐν τῇ διασκευῇ τῆς Κρυπτοφέρρης ἀντὶ τοῦ Ρωμανοῦ ἀναφέρεται ὁ Βασίλειος, μὴ καθοριζομένου καὶ πάλιν, ἂν ὁ Μακεδὼν ἢ ὁ Βουλγαροκτόνος. Καὶ οὕτως ἡ βάσις ἐσαλεύθη καὶ αἱ στηριχθεῖσαι ἐπὶ ταύτης εἰκασίαι κατέπεσαν.

Τὸ ἐλληνικὸν ἔπος τοῦ Διγενῆ, τὸ οὕτω θαυμασίως διατηρούμενον ζωντανὸν παρὰ τῷ ἐλληνικῷ λαῷ, μεγάλην ἔσχε ροπὴν εἰς τὴν ποίησιν πολλῶν ἐθνῶν. Ἐπεισόδια αὐτοῦ ἀνευρίσκομεν εἰς μεσαιωνικὰ ποιήματα καὶ δημῶδη ᾄσματα πολλῶν δυτικῶν καὶ βορείων λαῶν, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἐξηκριθῶμενον, ἂν ταῦτα ἐκ τοῦ ἔπους παρελήφθησαν ἢ ἐκ πηγῆς παλαιότερας. Ἀλλ' ἀναμφισβήτητος εἶναι ἡ ἄμεσος καὶ ἔμμεσος ἐπίδρασις τῶν διασκευῶν τοῦ ἔπους καὶ τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων ἐπὶ ἀσιατικῶν καὶ σλαβικῶν λαῶν. Ἡ δόξα τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου ὑπερέβη τὰ ὅρια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, καὶ οἱ ἄθλοι αὐτοῦ ἀποδίδονται εἰς ἥρωας κατὰ τὸ πρότυπον αὐτοῦ πλασθέντας. Τοιοῦτος ἦρως παρὰ τοῖς Τούρκοις εἶναι ὁ Κιόρογλου, ὃν ἐξυμνοῦσι τουρκικὰ δημῶδη ᾄσματα καὶ δημῶδη βιβλία, καὶ οὗ τὸ ὄνομα ἀποδίδεται εἰς φρούρια καὶ τόπους τῆς Κωνσταντινέως. Καὶ οἱ λησμονήσαντες τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν τῶν Καρααἰνῶν καὶ τῆς παρατῶν Εὐφράτης γῆρας καὶ τῆς Μεσιτηνῆς τραγωδοῦσι μέλοι τοῦδε τᾶσματα ταῦτα καὶ ἀναγινώσκουσι τὴν εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν ἐκ ἐλληνικῶν χαρακτήρων τυπωμένην φυλλάδα τοῦ Κιόρογλου¹). Καὶ εἰς τὸ παλαιὸν τουρκικὸν μυθιστόρημα, τὰς *Πορείας τοῦ Σαῖδὶ Βατάλ*, εἶναι κατάδηλος ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔπους²). Ἐκ διασκευῆς τοῦ ἔπους, πολλὰς ἐχούσης διαφορὰς ἀπὸ τῶν σφριζομένων, ἀλλὰ συμφώνους καὶ ταύτας πρὸς τὰ δημῶδη ἐλληνικὰ ᾄσματα, ἐγένετο ἡ μετάφρασις εἰς τὴν σλαβωνικὴν πιθανῶς γλῶσσαν πρῶτον, καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν ῥωσικὴν. Ἡ μετάφρασις ἐπιγράφεται «*Βίος καὶ ἄθλοι τοῦ Δευγενῆ Ἀκρίτα*», τὸ δὲ περιέχον ταύτην χειρόγραφον ἀπωλέσθη, ἀλλὰ περίληψιν καὶ ἀποσπάσματα αὐτῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Ρῶσος ἱστορικὸς Καραμζίν· ἕτερον δὲ χειρόγραφον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος περιέχει κείμενον κολοῦρον διηγήσεως περὶ τοῦ Διγενῆ. Πολλὰ βυλῖναι ρωσικαὶ ὑπόθεσιν ἔχουσιν ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Διγενῆ, καὶ διὰ πρκαμυθίων διεδόθησαν ταῦτα εἰς τοὺς Ρώσους. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Χάρου καὶ τοῦ Διγενῆ, ὃν ἀνίκητον

1) Σ. Ἰωαννίδου. Ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1887 σ. 26.

2) Sathas et Legrand, les exploits de Digenis Akritas CXXXV καὶ Π. Καρολίδης ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου 1906.

Ἄκριτα» ὀνομάζει ποντικὸν ἄσμα περὶ τῆς πάλης¹, ἔχει ὑπόθεσιν καὶ ρωσικὸν ἄσμα περὶ τῆς πάλης τοῦ ἥρωος Ἀνίκα καὶ τοῦ θανάτου, καὶ γραφικῶς ἀπεικονίζεται εἰς τι ρωσικὸν δημῶδες βιβλίον²).

Πολλῶ μείζων εἶναι ἡ ροπή, ἣν ἔσχε τὸ ἔπος εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν τῶν νοτίων σλαβικῶν λαῶν, ὀφειλομένη οὐ μόνον εἰς τὴν σλαβωνικὴν μετάφρασιν τοῦ ἔπους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῶν τῶν δημῶδων ἑλληνικῶν ἁσμάτων. Προπάντων τὰ σερδικὰ ἄσματα περὶ τοῦ Μάρκου Κράλιεβιτς φέρουσι τὸν τύπον τῆς μιμήσεως τῶν περὶ τοῦ Διγενῆ. Ὁ Μᾶρκος Κράλιεβιτς τῆς ἱστορίας δὲν ἦτο βεβαίως πρόσφορος νὰ ὑποδυθῇ τὸ πρόσωπον ἰδεώδους ἥρωος, συμβολίζοντος τὴν αἰωνίαν πάλην τῶν χριστιανῶν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους· διότι βασιλεύσας ἐν Σκοπίοις, Περλιπέ καὶ Πρισρένη ἀπὸ τοῦ 1375 μέχρι τοῦ 1394 ἦτο ὑποτελὴς τῶν Τούρκων, συμπολεμιστὴς καὶ σύμμαχος αὐτῶν, πιστότατος εἰς τὸν Σουλτάνον, καὶ ἐπὶ τούτοις μέθυσος καὶ ὠμότατος. Ἀλλ' ὁ σερδικὸς λαὸς ἐξήγγισε τὴν μνήμην αὐτοῦ ὑποκαταστήσας εἰς τὸν ἀληθῆ Μᾶρκον τῆς ἱστορίας ἰδεώδη τύπον ἐθνικοῦ ἡγεμόνος, ὃν περιέβαλε διὰ τοῦ φωταυγοῦς στεφάνου πλουσίαν ἐπικῆς ποιήσεως. Ἐκ τοῦ σερδικοῦ λαοῦ μετεδόθησαν τὰ περὶ τοῦ Μάρκου ἄσματα εἰς τοὺς νοτιοσλαβικοὺς λαούς, μάλιστα δὲ τοὺς Βουλγάρους, καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς Ρωμάνους καὶ τοὺς Μικρορῶσους.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Μάρκον Κράλιεβιτς, καὶ ἄλλα ἄσματα, ἐν οἷς εὐκόλως ἀναγνωρίζεται ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀκριτικῶν, ἐπιχωριάζουσιν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἰμοῦ. 22 παράδειγμα τῆς μεγάλης διαδόσεως παρὰ τοῖς σλαβικοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμόροις λαοῖς τῶν ἑλληνικῶν ἁσμάτων σὰς ἀναφέρω τὸν κύκλον τῶν ἁσμάτων περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. Τοῦ ἁσματος τούτου, ὅπερ ἀνήκει, ὡς νομίζω, εἰς τὰ κριτικὰ καὶ οὐ πρὸ εἰκοσαετίας περίπου προσεπάθησα ν' ἀποδείξω τὴν ἑλληνικὴν προέλευσιν, ὃ τέως ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῆς Βουλγαρίας Ἰδάν Σισμάνοφ, ἀσπαζόμενος τὴν γνώμην μου, ἐδημοσίευσεν³) πλὴν 43 ἑλληνικῶν παραλλαγῶν, 28 παρ' ἑμοῦ ἔλαβε, καὶ ἀλβανικὰς 6, κουτσοβλαχικὰς 4, ῥωμουνικὰς 5, σερδικὰς 11 καὶ βουλγαρικὰς 75.

Ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννωμένης λογοτεχνίας ἡμῶν πολλὰ προσδοκῶμεν ἀγαθὰ. Εἶναι βεβαίως εὐρύς ἀπεριόριστος ὁ ὀρίζων τοῦ ποιητοῦ, καὶ οἱ δεσμοὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου δὲν

1) Ἰωαννίδης ἐνθ. ἀν. σ. 36.

2) Gaster, Greeko-slavonic Litteratur σ. 195 καὶ. Rambaud, La Russie epique σ. 421—8.

3) Ἰν. D. Schischmanov, Τὸ ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ ἐν τῇ ποιήσει τῶν λαῶν τοῦ Αἰμοῦ. Ἐν Σόφίᾳ 1906—1908 (βουλγαριστί).

πρέπει νὰ παρακωλύωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας αὐτοῦ. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιον, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι διαρκέστερον καὶ ἢ ἀπὸ τούτου ἐντύπωσις βαθυτέρα, ὅταν τὰς ρίζας αὐτοῦ ἔχῃ εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. Διὰ τοῦτο ἀσφαλεστάτη ἀφειτηρία τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὸ ἐθνικὸν ἔπος, ἐν ᾧ παρακολουθοῦμεν τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, καὶ ὅπερ πραγματευόμενον περὶ τῆς συγκρούσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐπιδεικνύον καὶ προσιωνιζόμενον τὴν ὀριστικὴν τούτου καθυπερτέρησιν περικλείει τὰ ἰδεώδη καὶ τοὺς πόθους τοῦ ἐλληνικοῦ γένους.

Ἐξοχος Ἕλλην ποιητὴς ἀπεφαίνεται «ὅτι θεμέλιον τῆς νέας ἐλληνικῆς «ποιήσεως πρέπει νὰ εἶναι ἡ πιστὴ ἐξιστόρησις τῶν παθημάτων καὶ τῶν «μαρτυριῶν τοῦ ἔθνους, ἡ διηγετικὴ τοῦ ἐλληνισμοῦ πρὸς τὸν ξενισμὸν «πάλη». Ἀλλὰ κατὰ χρόνον περιώριζεν οὗτος τὴν ἐνέργειαν τῆς ποιήσεως εἰς τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, διότι ὑπελάμβανεν ὅτι ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ «συλλαμβάνεται καὶ κυφορεῖται ἡ μεγάλη περὶ ἐθνότητος ἰδέα ἀποχωριζομένη τοῦ βυζαντινοῦ κυκλώματος καὶ θέλουσα νὰ ὑπάρξῃ ἀφ' ἑαυτῆς «ἐνδυσόμενη νέαν ἀτομικότητα, νέαν ἔσθιν, νέον κάλλος» ¹⁾. Ἄλλ' ὥς αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας κατὰ πλεον ἑκατὸν χιλιετηρίδα καὶ πλέον διαφωτίσασαι τὰ ἐπὶ ταῖς τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὅπερ ὁ Μλούταρχος καλεῖ τερατώδη καὶ τραγικά, ἀφειμένα πρὸς νομὴν εἰς τοὺς ποιητὰς καὶ μυθογράφους, ὁμοίως καὶ ἡ εὑρεσις τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τῶν χρόνων, οὓς ἔχει νὰ νέμεται ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων ποίησις. Ὅχι ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἐκήρυττεν ὁ Βαλαωρίτης, ἀλλὰ πολλῶν ἀπώτερον, μέχρι τῆς πρώτης συρράξεως τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς μουσουλμάνους, πρέπει ν' ἀναζητῇται ἡ ἀληθὴς πηγὴ τῆς ἡμετέρας ποιήσεως.

1) Βαλαωρίτου Ποιήματα τ. Β' σ. 7—8.

